

10

7

P. P. M. MUZEUM
P. 65

munka

művészeti és társadalmi beszámoló szerkeszti: kassák lajos, budapesten

kassák lajos: egy nap életünkből	386
danziger kálmán: szocialista munkás-szabadiskola	390
justus pál: a szocialista munkás-szabadiskolaért	392
vajda imre: világpolitika	396
falus ervin: a délafrikai kérdésről	398
szántó róbert: taylorizmus és emberi munka	402
nádass józsef: ha mégis kitörne a háború (dr. fritz adler tanulmánya)	404
schwarcz gy. árpád: a munka szexuális aspektusához	407
karl plättner: a foglyok szexuális nyomorúsága	409
gró lajos: az M. T. E. malnéja a városi színházban	412
justus pál: friedrich sternberg új könyve	412
székely béla: a két pólus	413
gró lajos: filmek — könyvek	415
georg grosz rajzai	

kassák munkakiadóhígyes-pengő

EK GÉZA

1930 április. 13 szám. 11 évfolyam

14

KASSÁK LAJOS: EGY NAP ÉLETÜNKBŐL

(Kórusjáték. Először a Városi Színházban, az MTE márc. 16-iki matinóján, a Munka-szavalókórus mutatta be. A szöveghez komponált árnyjátékot az MTE tornászai játszották.)

Sötét kórus:

Kon-dulll

Világos kórus:

Kon-dulll

Sötét kórus:

Kon-dulll

Sötét férfiszóló:

Föl! Föl!

Női kórus:

Hajnalodik! Az emberek megmozdulnak
ágyaikon.

Világos férfiszóló:

A munka hadserege!

Sötét kórus:

Föl! Föl!

Összkórus:

Föl! Föl! Föl!

Sötét férfiszóló:

Hat óra!

Világos férfiszóló:

Hat óra!

Női szóló:

Hat óra!

(A színpad előterében két oldalt, emelvényen állnak jobbról egy férfi, balról egy nő. A reflektorvilágítás intenzíven csak ezt a két figurát éri, a kórus sötétben marad.)

Férfi az emelvényen:

A szirénák már elvonították éneküket.
A harangok már elkongatták siralmaikat.
S az emberek, akik ájultan feküdtek rozoga
ágyaikon,
Most előbujnak a roppant bérkaszárnnyákból,
Az ágyrajárók vackaiból,
Az elhagyott pincékből,
A pályaudvarok és vásárcsarnokok zugaiból
A nyitott kapualjából és az elátkozott men-
helyekből.

Nő az emelvényen:

Jönnék és megállnak a szakadó világosság-
ban,
Idegenül és tehetetlenül a fényben,
Riadt emberordások,
Akik éhesek és rongyosak,
Akik most fáradtabbak, mint mikor este le-
feküdtek!

Férfi az emelvényen:

S akikre vár a gyárak és műhelyek pokla,
Az irodák nyirkos egyhangúsága,
A baromi tehercipelés,
A gazdagok megvetése s a munkavezetők
ostorai.

Nő az emelvényen:

Ez az óra, mikor a dolgozók munkába kez-
denek.

Eladják erejüket és eladják életüket,
S hiába hallják az asszonyaik és gyermekeik
siralját.

Izmaikban hiába érzik a szaggató fájdalmakat,
Gyárakban és műhelyekben s a könyörtelen-
ség minden zugában

Fölzendül a munka könyörtelen ritmusa.

Férfi az emelvényen:

A gyártelepen sikolytanak a körfűrészek,
A villamosok szakadatlanul csöngetnek,
Tompá egyhangúsággal bugnak az eszterga-
padok.

A motorok gyorsabban puffognak ki a ház-
tetők fölött,

Mint a katonák fegyverei a gyakorló tereken.
S lent a pinceműhelyekben fáradhatatlanul
reszelnek a legények,

Ócska furókat erőszakolnak be a nyikorgó
fába.

A kovácsok cifráznak az üllőkön,
A smirglükövek beleharapnak az acél- és vas-
darabokba,

Lángok lobognak és szikrák csillagoznak!

Nő az emelvényen:

S most jönnek a bányászok.

Női kórus:

A düllő mézporos szallagján.

Világos férfikórus:

A kongó vörhenyes hajnalban.

Sötét férfikórus:

Busan és puposan, mint óriási ludak szil-
luttje

Összférfikórus:

Cammognak föl a messziből.

Világos férfiszóló:

Jönnék, hogy elsüllyed az ut

Világos férfikórus:

S valaki most, hogy ritmus segítse a lábuk,
így énekel:

Férfi az emelvényen:

Szerencse fel!

Ének:

Szerencse fel!
A bányász sorsa vak sötét,
vad szél pöröl,
jaj, ki látja ma még övét,
vén szülét és gyermekét,
tiz pirinyó gyermekét.

Világos férfikórus:

A nap egyre följebb emelkedik

Női kórus:

S a hegyek töleserén a nyers bronz színeivel
önti le az embereket.

Nő az emelvényen:

Szerencse fel!

Ének:

Szerencse fell
Jaj, ki látja ma még övét,
a bányász sorsa vak sötét,
s ha fuj a szél,
elveszti mindenét,
tiz pirinyó gyermekét.

Férfi az emelvényen:

S messze tőlünk, kint a végtelen mezőkön,
A ragyogó nap alatt,
A nyíló és illatozó virágok között,
Meggörnyedt gerinccel robotolnak a parasz-
tok.

A földtelenek turják a fekete földeket,
A szalmafödeles kunyhókból,
A szegénység vackaiból,
Angolkóros gyerekeik közül.
Asszonyok és férfiak,
Öregek és fiatalok,
Kapákkal és kaszákkal,
Sarlókkal és lapátokkal
Őlik magukat az ezerholdak árnyékában.
Kicsorduló verítékekkel és reménytelenül a
végtelen térben.

Nő az emelvényen:

Leejtett fejükben sötét gondolatokkal apáik
és anyáik ellen,
A várandós asszonyaik ellen,
Reménytelenségben megfogamzott magzataik
ellen
És mindenki ellen, aki hozzájuk hasonló ezen
a földön.

Férfi az emelvényen:

A szagosodó virágok között,
A végtelen térben,
Az áldást osztó vörös nap alatt,
Igy robotolnak és így mondanak le életükről
a parasztok
S nem tudják, hogy ők termelik a gabonát,
Az ő kenyértelen kezük nyújtja felénk a
kenyeret.

Ők hordják teli a gazdagok magtárait,
Leesett vállaikon ők tartják a gazdagok
palotáit.
Ők a nincstelenek, akik teremtő részesei a
mindenségnek.

Nő az emelvényen:

S ők ma még nem tudják, hogy eljön egy
óra,
Mikor kiegyenesíthetik gerincüket,
Fáradt kezeikkel letörölhetik verejtéküket
S bátor lépésekkel elindulhatnak felénk,
A kik a világ dolgozóinak a jogaiért
harcolunk
S akik az ő édes testvéreik vagyunk,

Férfi az emelvényen:

Mint, ahogyan testvéreik vagyunk
Azoknak a szegény és parányi emberkének
is,
A kiket hajnalban kikergetnek ágyaikból,

A kik előtt csukva vannak az óvodák és isko-
lák kapui.

A kik azért születtek meg,
Hogy felneveljék parányi testüket,
Hogy egykor büszkeségei legyenek az emberi
fajtának.

S akik száraz kenyérrel a zsebükben
És elfojtott könnyekkel az álmos szemeikben
Elindulnak a nyári hajnalokban
És fojtó téli ködökben
A munkatelepek felé.
A kiket durva szavakkal kergetnek,
a kiket kocsi elé fognak, mint védtelen bar-
mokat,
A kiknek a végtelen jövő felé kellene tekin-
teniük

Nő az emelvényen:

S lesütött szemmel, hajnaltól éjszakáig csak
dolgoznak.
A szívük riadtan kopog s a kezeik görcsösen
markolják
A hideg vasszerszámokat.
Tüdejüket felvérzi a maró füst,
A füst és a tűz,
Amiben más gyermekek részére
A csodálatos játékszerek, az ígézetek virágai
születnek meg!

Férfi az emelvényen:

A kiket mi nemzettünk
S akik talán örök életükre kitagadottjai ma-
radnak
Az élet mindennapi gyönyöreinek.

Nő az emelvényen:

Ma még alig látszanak ki a földből
S holnap már ők is ott menetelnek majd a
baromi igavonók között.

Férfi az emelvényen:

Szülik és valamennyi rokonaik között,
A munkások százmilliói között,
Az igavonók megszámlálhatatlan tömegében,
A kik úgy cipelik a sorsukat, mintha magát a
földgömböt cipelnék.

Kezekkel, fogakkal, fejekkel, vállakkal, inak-
kal és izmokkal,

Vérrel és agyvelővel dolgoznak.
Roppant tömböket hengergetnek föl a hegy-
nek

Roppant uszályokat vonszolnak maguk után.
A hangyák és a méhek szorgalmával fára-
doznak.

Nő az emelvényen:

A megláncolt rabszolgák kinszenvedése az
övék.

Férfi az emelvényen:

S mégis, mindezek csak szavak
S nincsenek, akik megértenék őket.

Női kórus:

Óh jaj, ki ért meg minket és ki segítene lép-
csőt építeni
A mi életünk elé!

Sötét férjiszóló:

Mi most égő falvakat és fellázadt városokat
kiáltunk
Magunkért és a mi gyermekeinkért!

Nő az emelvényen:

Látjátok-e ezeket az embereket és értitek-e a
Feldobott szavak igazságát?!

Összkórus:

Az ég fényeskedik, s az emberek megfakul-
nak
A nyomoruság jégesőjében,
A madarak énekelnek és az emberek meg-
süketülnek
A műhelyek zajában.
A virágok illatoznak és az emberek elsor-
vadnak
A nedves falak között.

Női kórus:

Elég volt! Elég volt!

Összkórus:

Kijöttünk a terekre, hogy megmutassuk ma-
gunkat.
Lobognak a szavaink, akár a tűzvörös zászlók.
Meghajolt gerincünk kiegyenesedik a vilá-
gosságban.

Férfi az emelvényen:

Az élet felé kiáltanak, s ime össze kell tör-
niük!

Sötét férjiskórus:

Föl akartunk egyenesedni és újra eldöntenek
bennünket.

Női kórus:

El akartunk indulni és az utakat elzárják
előttünk.

Férfi az emelvényen:

Ők is a mi testvéreink, de ők még nem lát-
ják a célt, ami felé menetelniük kellene,
És nem hallják a hangokat, amik a hegyek-
ből és völgyekből feljűk kiáltanak.
Hasonlóak ők a fáradt és megriadt juh-
nyájhoz:
A nap égeti, a szél megtépi, s a hideg meg-
dermeszti őket.

Nő az emelvényen:

S mint akiket ustorral megverték
Visszabujnak a zakatoló gyárakba,
A vaksötét műhelyekbe,
A penészszagú irodákba,
S talán mindörökre reménytelen marad az ő
sorsuk.

Férfi az emelvényen:

Kétségbeesett igavonók ők,
A pénz és a tekintély uralma alatt.
Nem egyebek termelő szerszámoknál, s olyan
kegyetlenül bánnak velük, mint a legérték-
telenebb szerszámokkal.
Nem emberek ők az emberek között,
S nem szerszámok ők a szerszámok között.
Az emberek szakadatlanul hajszolják őket,
S a gépek megmarják őket, mint a megvesze-
kedett szörnnyetegek,

Nő az emelvényen:

Oh, ismeritek-e a nagyhasu, sápadtképű asz-
szonyokat,
A gondozatlan körmeikkel és elpiszkosodott
hajjukkal,
Testük körül a szegénység savanyu illataival
S akik elsoványodnak az örökös munkától,
A szövőgyárakban, az üvegiszólókban,
Az író- és számológépeknél,
A mosóteknők és a vasalódeszkák előtt.
És meggörbülnek az örökös terhességben.

Férfi az emelvényen:

Oh, ismeritek-e a sokszor megénekelte mun-
kásférfiakat,
Akkik fákat döntenek ki, vasat hajlítanak.
Kattogó gépeiken fölszállnak a levegőbe,
Buvárruhákban lemerülnek a tengerek feue-
kére.
Akkik hideget és meleget, fényt és sötétséget,
Hűsítő italt és kenyérnek való gabonát ter-
melnek.
Ismeritek-e ezeket a korán elindulókat,
S a fele uton megrokkánokat?
Az ő gerincük is összecuklik a terhek alatt,
Bajuszuk, szakálluk és hajuk
Elhullik a nyomoruságban.
Sokuknak hiányzik a karja,
Mások egy lábon bicegnek, vagy
Félszeggel álldogálnak az utcasarkokon
És szétzülnek az éjjeli menedékhelyeken,
A templomok lépcsőin és a kocsmák lebu-
jaiban,
Valamikor fényt és aranyat préseltek belőlük,
S most elkerülik őket, mint a piacok hullá-
dékait.

Nő az emelvényen:

Testvéreim!

Összkórus:

Testvéreid vagyunk!

Nő az emelvényen:

Ez az óra a nagy találkozások órája
S ezen az órán betelt a jóság és a gonoszság
mérlege.

Összkórus:

Elég volt! Elég volt!

Férfi az emelvényen:

Az élet kapui álljanak nyitva mindenki előtt!

Női kórus:

Mi a rendet akarjuk!

Világos férjiskórus:

A munka rendjét!

Világos férfi- és női kórus:

A közös megbecsülés rendjét!

Összkórus:

Az emberi igazságosság rendjét!

Férfi az emelvényen:

Ti a boldogság kutját keresitek és én azt
mondom:
Minden boldogság forrása az erőben van!
S ha kérditek, ki nyitja meg a kapukat, azt
mondom:

Egyedül csak ti nyithattok meg minden kaput!
Összkórus:
 Eljön az idő és mi kinyitjuk a kapukat.
Női kórus:
 Ragyogjanak föl a mi szabad napjaink!
Férfi az emelvényen:
 Laboratóriumokból, gyárakból, irodákból,
 Műhelyekből és a nyomoruság minden öreg fészkeiből
 Elindultatok most a bizonyosság ösvényén.
 A hajnal reménytelenséget vetett elétek
 S ti mégis eljöttetek és megtaláltátok magatokat.
Férfi az emelvényen:
 Köszöntekek benneteket, testvéreim,
 S köszöntsön benneteket az egész föld, amin élünk!
 (A kórus már fönt az emelvényen szaval, a tornászok pedig a zászlógyakorlatokat csinálják.)
Sötét férfikórus:
 A munka emberei vagyunk
Női kórus:
 A hétköznapok lányai
Női szóló:
 A teremtő hétköznapok lányai
Világos férfiszóló:
 A hétköznapok fiai
Világos férfikórus:
 A teremtő hétköznapok fiai
Sötét férfiszóló:
 Véső és kalapács a mi szerszámunk
Sötét férfiszóló:
 A tudomány és a megtöretlen akarat a mi fegyverünk
Női kórus:
 S most a viharok trombitáin kiáltjuk valamennyien
Összférfikórus:
 Élni! Élni!
Világos férfiszóló:
 A tegnapok rabszolgái és a ma bérmunkásai
Sötét férfikórus:
 Élni!
Női kórus:
 Szabadon!
Összkórus:
 Élni akarunk!
Sötét férfikórus:
 A munka és a harc emberei vagyunk
Világos férfikórus:
 S mi most a bányák mélyéről
Sötét férfikórus:
 S a börtönök vasrácsai mögül
Összférfikórus:
 Felétek nyújtjuk a kezeinket
Női kórus:
 Oh lehasznált szüleink és növekedő gyermekeink
Sötét férfikórus:
 S óh barátaink, barátaink mind ezen a földön

Női kórus:
 Segítsetek!
Sötét férfikórus:
 Tengerek és villámok mennydörgésével kiáltjuk
Női kórus:
 A kizsákmányolásból
Összkórus:
 Elég volt
Világos férfikórus:
 A panaszokból és könyörgésekből
Összkórus:
 Elég volt!
Sötét férfikórus:
 Föl! Föl!
Világos férfikórus:
 Európa üldözött milliói
Női kórus:
 Amerika felvilágosodott asszonyai
Világos férfikórus:
 És ti is mind
Sötét férfikórus:
 Ázsia, Afrika és Ausztrália színesbőrű kullii
Világos férfikórus:
 Dolgozók és a dologtalanoknak kiszolgáltatott testvéreink
Összférfikórus:
 Föl! Föl! Föl!
Világos férfikórus:
 Legyőzhetetlen harcosok
Sötét férfikórus:
 És áldottkezü munkások vagyunk
Világos férfiszóló:
 Nincsenek utak, melyek elfáraszthatnák izmainkat
Sötét férfiszóló:
 Nincsenek ellenségek, kik elolthatnák vérünk lobogását
Sötét férfikórus:
 Mi vagyunk az erő
Világos férfikórus:
 És az akarat
Sötét férfikórus:
 Mi vagyunk a vér
Világos férfikórus:
 És mi vagyunk a tűz
Sötét férfiszóló:
 Széttörünk láncot és falat.
Világos férfikórus:
 Minket az élet gondja üz
Női kórus:
 Miénk a könny, a vér
Sötét férfiszóló:
 Ki az, ki velünk összetűz
Női szóló:
 Testvér!
Sötét férfikórus:
 Miénk a tűz
Összkórus:
 A hajnali tűz!

SZOCIALISTA MUNKÁS-SZABADISKOLA (HOZZÁSZÓLÁS)

Kassák Lajosnak a «Munka» januári számában felvetett gondolata a «Szocialista Munkás-Szabadiskoláról» okos, egészséges gondolat. E gondolat alátámasztására — amellet, hogy Kassák okfejtéseit is teljes egészükben helyeslem, — szeretnék néhány vázlatos megjegyzést tenni.

1.

Az uralkodó gazdasági rend a maga képeré formálja az embereket, azok lelki-életét, gondolkodását és ezeken keresztül befolyásolja őket cselekvéseikben is. Ez a sokszor megállapított tétel helyes és igaz, de sokan és sokszor egészen dogmatikusan értelmezik. Ha ugyanis ezt az igazságot a maga egyszerűségében nézzük és szó szerinti értelmessé, abból az következnék, hogy, ha az emberek öntudata s az egész társadalom kulturális berendezése szigorúan a gazdasági rendszer, a termelési mód függvénye, akkor minden, az emberek megváltoztatására irányuló tevékenység mindaddig hiábavaló, amíg az uralkodó gazdasági rend meg nem változik. Tehát, vagy változtassuk meg azonnal a gazdasági rendet, — mondja az egyik, — vagy pedig várjuk meg — mondja a másik, — amíg lassan belenövünk a kollektív gazdasági rendbe, amely a kollektív embert majd kialakítja. A helyzet pedig valójában az, hogy a gazdasági rendet egyszerre megváltoztatni nem lehet, — hogy miért, arra még rátérünk — csak a proletáriátus politikai uralmán keresztül lényegesen meg lehet rövidíteni a fejlődés hosszú folyamatát (Oroszország), másrészt arra is hiába várunk, hogy majd a fejlődés kialakítja a kollektív társadalmat és benne a kollektív embert, ha nincsenek szocialisták, akik a szocializmust akarják s az érte való harcot vállalják és szervezik. A társadalom kulturája nemcsak hogy függvénye a gazdasági rendnek, hanem ez a rend annyira uralja az egész kor eszmei tartalmát és annyira uralja és befolyásolja az embereket, hogy bennük ez az eszmei tartalom még túl is éli magát a gazdasági rendet is. Látjuk ezt nemcsak az egyes korok társadalmi rétegeinél, hanem ugyanazon korban az egyes osztályokon belül is. Mint ahogy napjainkban is, széles néprétegek — gondoljunk csak az elproletarizálódó középosztályra — ma is rabjai azoknak az elveknek, annak a gondolkodás-

módnak, azoknak az életideálok, amelyek korábbi gazdasági és társadalmi helyzetükben természetesen voltak. A proletársorba sülyedt polgár, dacára annak, hogy a munkához való viszonya az ellenkezőjére fordult, hogy kizsákmányolóból kizsákmányolt lett, változott osztályhelyezete dacára sem tud feloldódni a proletáriátus nagy családjában, nem akar tudni annak céljairól, nem vállalja vele a közös harcot egy új gazdasági rendért, nem előre, hanem visszafelé néz, ma is, nyomorában is urnak, a polgári osztályhoz tartozónak tartja magát és változatlanul annak eszmekörében él. De maga a munkásság és nagyrészt annak a szocialista mozgalomban szervezett része is, amely gazdasági elgondolásában már elszakadt a kapitalista rendtől, szellemi, kulturális és morális elveiben a polgári nevelés révén, még mindig annak a rabja, privátéletében, családjában, gyermekei nevelésében, szórakozásában, a művészetben, vallásában stb. stb., a polgári társadalom nézeteit követi. Másrészt viszont, ha a kapitalista társadalmi rend e kulturális felépítménye ilyen hallatlan erővel ejti is hatalmába az embereket, mégis sokan vannak, — nekünk sajnos, tulkevesen — akik nemcsak ezt a gazdasági berendezkedést tagadják, de tagadják a polgári társadalom minden kulturális értékét is, akik magukban egész elgondolásukban, tetteikben, életberendezésükben már a szocialista világban igyekeznek élni, akik megölték magukban a kispolgárt és minden idegszálukkal a kollektív rend felé gravitálnak. *És hogy ezek — a szocializmusért való harc igazi pionirjai — minél többen legyenek, ez a szocialista tanítás, nevelés nagy feladata.* Az új gazdasági rendért való harc tehát elválaszthatatlan és egyidejű az új emberért való harccal és ez utóbbi különösen fontos, mert *a szocializmus problémája, nem utolsó sorban a minél több szocialista problémája.*

De ez már megint valami, amit tisztáznunk kell. Mert szinte hallom az ellenvetéseket: ahá, már megint lecsuszunk az osztályharcról, már megint várunk pár évszázadig, amíg lesz elég szocialista. Nem! Az osztályharcnak folyónia kell az egész vonalon és minden eszközzel. Szocializmus, kollektív társadalmi rend azonban tényleg akkor lesz, mikor elég szocialista lesz hozzá. Ez persze nem azt jelenti, hogy a polgári társadalomban semmittevesssel, passzivitás-

sal és a polgári osztály uralma mellett kell erre várnunk.

2.

A szocialista nevelés helyét a szocialista mozgalomban az orosz példa mutatja a legjobban. A gazdasági élet, a termelés produktív erői: a gépek (és az összes technikai berendezések) a nyersanyagok és az emberi munkaerő. Felmerül az egyszerű kérdés, hogy vajjon nem lehetséges-e kollektív gazdálkodás mellett a produktív erők, (gép, nyersanyag és emberi munkaerő) ugyanolyan mennyiségével, legalább ugyanolyan «jólélet» teremteni, mint a tőkés gazdálkodás módszereivel? Hogy nem lehet, azt a magyar mellett, az orosz proletárdiktatura első, nep-előtti korával szoktak bizonyítani. A szocializálással egyidejűleg megszűnt a termelés és a kapitalizmus részbeni visszaállításával mindjárt megindult a munka. A bizonyítás erősen sántít és pedig azon egyszerű oknál fogva, mert az orosz forradalomnak a hadi kommunizmus éveiben nem állottak rendelkezésére a szükséges produktív erők. Lásuk csak! Gép- és technikai berendezések, valamint nyersanyag a kapitalizmus részére se lett volna több, mint a kommunizmus részére volt. A harmadik lényeges tényező, az emberi munkaerő azonban sehoh se volt. Beállt az a esodálatos eset, amire magyar példa is van, hogy a szocialista gazdálkodásban, amikor minden hatalom a proletariátus kezében van, a munkateljesítmény a minimumra süllyedt. A kapitalizmusban hajlandó mindenki robotolni a falat sovány kenyérért, a szocialista uralomban nem. Talán el se hinnők, ha nem láttuk volna ugyanezt nálunk. Mi történik itt? Egyszerűen az, hogy a munkásság és parasztság nagy tömegei értelmetlenül és bizalmatlanul állnak az új renddel szemben, mert nem látják annak közvetlen hasznát, nem értik meg, hogy ha szocializmus van, hogyha «minden a miénk», akkor miért kell ugyanugy, vagy még erősebben dolgozni, mint azelőtt. Nem szocialisták! Nem tudják, hogy az új rendben más eszközökkel ugyan, de folytatódik az osztályharc s hogy az új rend megszervezése és megerősítése fokozottabb kötelezettségeket, fokozott erőmegfeszítést és áldozatkészséget követel mindenkitől. Hiányzott belőlük a szocialista öntudat, a szolidaritás, a hit, a meggyőződés ereje. A szocializmust akarni csak szocialisták tudják. Ezért nem sikerült a teljes szocializálás idején az, ami a nep-ben lehetséges, a termelés fenntartása és fokozása. Itt tűnik ki szocialista neve-

lés rendkívüli fontossága. Így az orosz forradalom történeti hivatása annak a kölcsönhatásnak felismeréséből adódik, amely a gazdasági rend mint társadalomalakító erő és a szocialista meggyőződés, a forradalmi szellem, mint a gazdasági rendet is alakító hatóerő között feunáll. A kollektív gazdasági rend fokozatos kiépítése egyrészt, a szocialista nevelés, a kollektív emberformálás, másrészt elválaszthatatlan kölcsönhatásban vannak egymással. Utóbbit, a politikai hatalom uralása lényegesen megkönnyíti és elősegíti.

3.

Az európai osztályharc eszközei mások. Itt egyrészt a munkásság gazdasági érdekeit védő szakszervezeti mozgalomnál, másrészt a parlamenti politizálásnál tartunk. A szocialista pártok munkáját legnagyobb részben ez a politizálás teszi. Helyesen állapítja meg Kassák Lajos, hogy a pillanatnyi politikai érdekek követése sokat árt a mozgalomnak. Valóban az a helyzet, hogy a pártérdek a mozgalmi érdek előtt jár és ez a szocialista nevelőmunkán is meglátászik. A párt monopolizálja a szocialista oktatást és lehetetlenné tesz minden olyan gondolatközlést, amely a párt vélt érdekeivel ellenkezik. Hogy ez mit jelent — különösen nálunk, — azt a mozgalomban résztvevőknek nem kell magyaráznunk. A párt azonban — bár szocialisták politikai szervezete — nem mindig azonos a szocialista mozgalommal. Mint ahogy a «párttag» fogalma nem fedi mindig a «szocialista» fogalmát. Mindez nem szól minden ponton a párt ellen, de amellett, hogy az oktató munka, a párt és annak napi politikai érdekeitől függetlenül esetleg eredményesebb lehet. Könnyen megérthetjük ezt, ha pl. megnézzük a párt sajtóját és a párton kívül megjelenő szocialista orgánumokat. Milyen más módszerekkel, mennyivel függetlenebbül történik és mennyivel mélyebben járó ezekben a szocialista nevelés.

Kell tehát egy fórum, egy tribün, egy lehetőség a párt és egyéb érdekektől mentes szocialista nevelés számára. Ezért a «Szocialista Munkás-Szabadiskola» gondolatát nem szabad elejteni. Valósuljon meg, legyen független pártoktól és irányzatoktól, de jusson benne szóhoz minden irányú szocialista tanítás a szabad véleménynyilvánítás és szabad kritika formájában és végezze ez az iskola ebben a termékeny kritikai tevékenységben a szocialista tanítás, a szocialista emberformálás nagyon szükséges munkáját.

Danziger Kálmán

munka

A SZOCIALISTA SZABADISKOLÁÉRT! (HOZZÁSZÓLÁS)

A szocializmus nemzetközileg elterjedt különböző információs lapja, a Henri Barbusse szerkesztésében Párizsban megjelenő „Monde”, néhány hét óta olyan cikksorozatot közöl, amely nemcsak az egyes cikkek íróinak neve és a fölvetett gondolatok, de pusztán témája miatt is a munkásmozgalom minden komoly tényezőjének figyelmét megérdemli. „A szocializmus elméleti válsága”, ez az ankét címe, amely pártfrakcióra való tekintet nélkül megszólaltatja az elméleti és mozgalmi vezérek egész sorát. Henri de Man, Karl Renner, Zyromski, Vandervelde, Roland-Holst, Eastman stb. cikkei jelentek meg eddig s a következőkben még Cachin, Rappaport, Bucharin, Kameneva, Karl Korsch hozzászólásait fogja közölni a „Monde”.

Bármily érdekes volna, nem e cikk keretében tartozik az egyes cikkek ismertetése és kritikája: de maga az ankét élénk bizonyossága annak, hogy a fölvetett probléma nemcsak egyes gondolkozókban, hanem a mozgalom köztudatában is él. A szocialista elmélet az utolsó tíz évben mintha vesztett volna fejlődésének tempójából: Rosa Luxemburg és Lenin óta mintha csak részletmunkásai akadnának a marxista gondolatnak, szociáldemokraták és kommunista oldalon egyaránt. Maga a munkásmozgalom kettészakadása az elmélet legkiválóbbjaiból gyakran debattákat csinált mind a két pártban — a pártok részletszempontjainak harcosait — s e napi és taktikai harcok mellett mintha abbamaradt volna a marxizmus alkalmazása és továbbépítése az új jelenségeknek, a társadalom és gazdaság új fejlődési periódusának megfelelően.

A «Monde» ankétját én közel rokon-tünetnek tartom a Szocialista Szabadiskola Kassák fölvetette gondolatával. Itt is, mint ott, az elméleti zavar tisztázása volna egyik főcél. Itt is, mint ott, az a meggyőződés diktálja a gondolatokat, hogy „forradalmi elmélet nélkül nincs forradalmi mozgalom». És végül, a «Monde» ankétja is, mint a „Munka” proponálta Szabadiskola, a pártfrakciók és a napi politika megkötöttségeitől szabadon kívánja munkáját elvégezni. Tisztában vagyunk azzal, hogy minden elméleti harc az adott osztályviszonyok szublimált, elvont kifejeződése s így közvetve a politika talajából nő ki, de tudjuk azt is, hogy a politika mindig az alkalmazott elméletet használja s az elméletet igen sokszor a

maga tiszta vagy kevésbé tiszta célkitűzései és lehetőségei szerint deformálja. Utalunk itt arra a tényre, hogy a napi politika frakcióharcai lehetetlenné tették a kritikát nemcsak a napi politika, de az elmélet területének nagy részén is, az ugynevezett jobb- és baloldalon egyaránt. Mindez helyes és szükséges lehet a politikai pártok exigenciái szerint, ám minden olyan koncesszió, amelyet a szocialista elmélet rovására tesznek, a kritika lehetőségének elfojtása mellett, a marxizmus „revízióinak” a jobboldali opportunizmusnak és a baloldali blankizmusnak a veszedelmét rejti magában. A szocializmus nem éppen abban különbözik-e egyéb politikai és társadalmi mozgalmaktól, hogy napi teendőit, részletmunkáit egységes terv szerint, a végcél szem előtt tartásával állítja be és végzi el? Mindezt különben határozottan és részletesen kifejtette Kassák is a Szabadiskola gondolatát felvető cikkében.

Természetes, hogy az elméleti munkálkodás nem az egyedüli és nem is önmagáért való célja a Szabadiskolának. Az utolsó tíz év zavarai és válságtünetei nem csupán az elmélet továbbépítésének, hanem a szocialista tömegmozgalom új taktikájának feltétlen szükséges voltát is bebizonyították. A háború megmutatta a II. Internacionálé belső gyengeségét, nemzetközi egységének illuzórius voltát, a legutolsó évek „illegális” mozgalmai viszont megmutatták, hogy a III. Internacionálé feltétlen és könyörtelenül centralisztikus szervezeti formái korrumpálják és igen sokszor elgáncsolják a tömegmozgalmakat. Alkalmatlan időben tömegfelkelést produkálni vagy már meginduló és eredménnyel biztató mozgalmakat lefújni egyforma hiba, sőt bűn a munkásmozgalom érdekei ellen: és a III. Internacionálé elkövette mind a kettőt (l. utóbbira a kínai példát és Trockij beszédét a VI. komintern kongresszuson), mert gyakran és szívesen összetévesztette a nemzetközi munkásmozgalom érdekeit Oroszország érdekeivel.

A II. Internacionálé a demokratikus haladást, a III. Internacionálé a küszöbön álló világforradalmat propagálja szervezeteinek és tömegeinek, mint univerzális gyógyszert, mind a kettő gyakran hivatkozik a tömegeire, de egyik sem tudja és akarja e tömegek energiáit igazán megszervezni. A szociáldemokrata pártok a választásoknál, a kommunista pártok a

demonstrációknál és felkeléseknél ki-kiadják a jelszót „a tömegek megmozdítására“, de tömegmozgalom alatt mind a kettő többé-kevésbé ösztönös, többé-kevésbé spontán és időleges demonstrációkat ért. Hát valóban nem demonstrálhat másképpen és hatékonyabban a nemzetközi munkásság, mint pusztá számával, az utcán vagy a szavazóhelyiségekben? A munkásság termelőereje, valódi tömegereje nem volna megszervezhető?

A szocialista mozgalom új korszakába értünk és az új harcoknak új taktikát, új, az eddigieknél precízebben működő szervezeti formákat kell találni: a zseniális Rosa Luxemburg harminc évvel ezelőtt hirdette már ezt. A nemzetközi monopolkapitalizmus ellen, amely kiküszöbölni próbálja belső egymásközötti ellentéteit, egységes és nemzetközi mozgalomra, zárt és minden pillanatban aktivizálható szervezetekre, új, tudatosabb, távolabb tekintő taktikára van szükség, mondotta Edo Fimmen a háború után. És ha a politikai pártok (a maguk szempontjából talán helyesen) megelégszenek azzal, hogy a munkástömegek energiáinak csak egy elenyésző töredékét realizálják mozgalommá, hogy e mozgalom alapjául az egyes emberben még mindig, még a háború utáni forradalmak tapasztalatai után is az érzelmi lelkesülést, a nem öntudatosított lázadást, a komoly forradalmi munkára nem transzformált elégtelenséget tekintik, a forradalmi szervezeteit kiépítő, a hatalmat nemcsak megszerezni, de megtartani is tudó mozgalom helyett — annál komolyabb szerepe lehet ezen a területen is a pillanatnyi pártérdekektől független Szocialista Szabadiskoláknak.

A szocialista munkásmozgalom harmadik, nemzetközi méretekben is mutatkozó válságjelensége, mely véleményem szerint az előzővel szorosan összefügg, az aktivitás hiánya. A II. és III. Internacionálé pártjainál egyaránt konstatalható ez. A II. Internacionálé pártjainál én ennek okát elsősorban abban látom, hogy e pártok úgy a világ gazdasági és világpolitikai helyzet megítélésében, mint napi tevékenységükben és taktikájukban teljesen ahhoz az opportunistá irányzathoz állottak le, amelyet a háború előtt revizionizmusnak neveztek el. Érdekes, de cseppet sem meglepő tünete volt ennek a hosszú idő óta erő folyamatnak, hogy nemrégiben a munkásmozgalom legnagyobb teoretikusaként ünnepezték azt a Bernsteint, akit a német párt valamikor ki akart zárni tagjai sorából, reformista nézetei és programja

miatt. S az üdvözlők sorában első volt Kautsky, valamikor állítólag Bernstein nagy ellenfele, aki azóta „belátta, hogy az idő nem őt igazolta“.

Am ugyanez a tünet konstatalható a másik oldalon. A gyors egymásutánban ismétlődő, határidőkre bejelentett „vörös napok“ nem tudják leplezni azt, hogy Oroszország egyelőre lemondani látszik a világ forradalmasításáról. Nehéz nem észrevenni a kapcsolatot az orosz gazdasági ujjáépítés kurzusa (amihez mégis csak szükséges volt az amerikai és európai tőkének közreműködése) és Oroszország változott európai és távolkeleti politikája között. És mindez talán helyes lehet orosz szempontból, de semmiesetre sem helyesíthető a nemzetközi munkásmozgalom szempontjából. Itt ismételtlen mutatkoznak súlyos hátrányai annak a ténynek, hogy a III. Internacionálé gyakorlatilag azonos az orosz kormányval.

Hasonló eredmények hasonló okokra vezethetők vissza, akkor is, ha egymástól távol eső területeken történnek. Az, hogy a szociáldemokrata pártok és a kommunista pártok is aránylag rövid idő alatt ilyen nagyot tudtak fordítani politikájukon, nem a tömegek irány- vagy hangulatváltozását bizonyítja. Ha akár a II., akár a III. Internacionálé politikája valóban a tömegek akaratának kifejeződése lenne, akkor ilyen gyökeres, pillanatnyi, helyi vagy pártfrakció-érdekek diktálta változások nem volnának lehetségesek. És hogy a tömegek nem tudják megakadályozni tulajdon mozgalmuknak erőteljes jobbrafordítását, ez csak azal magyarázható, hogy a tömegenergiákat nem használták fel sem akkor, amikor „radikális“, sem akkor, amikor „mérésékelt“ politikát diktáltak az egyes pártok, esetleg Anglia, Németország vagy Oroszország nemzeti érdekei. Csak az a pártorganizáció akadályozhat meg ily szerencsétlen fordulatokat, amelynek számára a tömegekkel való eleven kontaktus nem frázis, hanem, ha egyelőre nem is valóság, de legalább komolyan vett, megvalósítani akart program. Az első lépés ehhez a tömegek iskolázása, a marxi társadalomkritika fegyvereinek minél szélesebb rétegekbe való eljuttatása. S ha valahol, úgy Magyarországon bizonyára rendkívüli fontosságú a tömegek ilyen értelmű aktivizálása. Az «illegális» ellenforradalom különítményeinek és gyilkosságainak első korszaka után az intézményesített ellenforradalom következett, internálótáborai, álpárlament-jével és törvényes bírói ítéleteivel. És úgy lát-

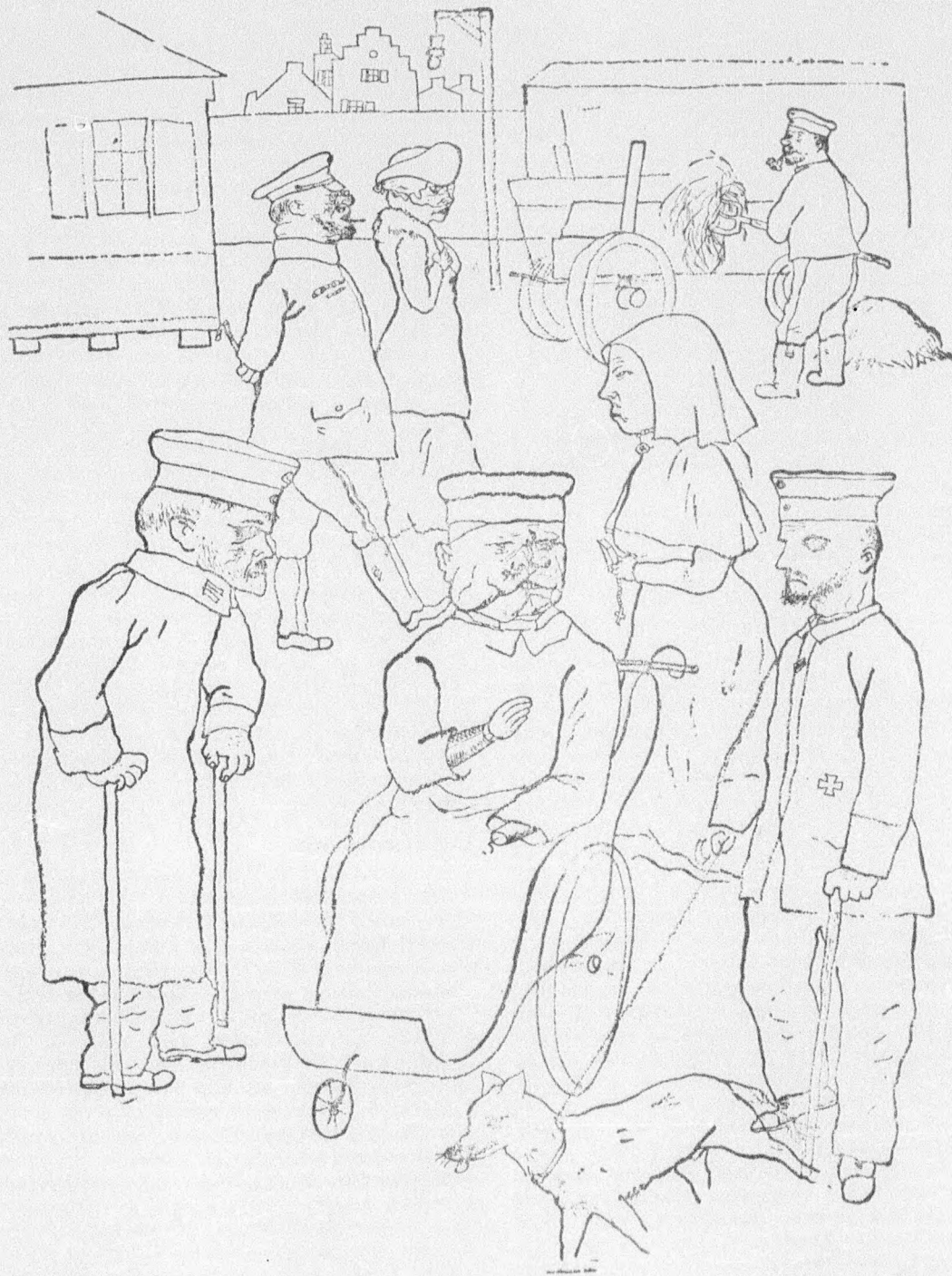
szik, hogy a harmadik periódus: a magyar faszcizmus akut válságai előtt állunk. Már pedig Magyarországon, ahol a reakció erőszakszervezeinek kívül csak a munkásság jelenthet szervezett erőt, az ilyen válságok nemcsak döntő fontosságúvá, de hamarosan a magyar politika alakulására is aktuálissá tehetik a munkásság komoly aktivizálását.

A szocializmus elméleti válsága, az új és korszerű organizáció hiánya és a széles tömegeknek nem tudatosított és nem állandó, hanem csupán érzelmi, időleges és töredékes aktivitása: ezek ma bizonyára döntő fontosságú problémái a mozgalomnak. Nemzetközi viszonylatban talán maga a válság termeli ki ellenszereit és lehetséges, hogy a «Monde» ankétja és a *Szocialista Szabadiskola* gondolata egy ily belső dialektika első jelenségei. Magyarországon a szocialista szabadiskola feladatait pontosan kijelölik a fent érintett problémák. A nagy tömegek tartós, állandó aktivizálásához az első lépés bizonyára az, hogy minél több munkás kapja kezébe a marxi társadalomkritika elemi eszközeit. A szocialista szabadiskola ezt gyors és tömeges, hólabdarendszerben elindított szemináriumokkal próbálhatná legalább részben megvalósítani, tehát olyan szemináriumokkal, amelyeknek hallgatói a maguk tanfolyamának befejeztével azonnal egy-egy új szemináriumot vezetnek le. A tökéletesebb organizáció megvalósításához elsősorban az új organizatorikus lehetőségek és feladatok elméleti és gyakorlati tanulmányozásával, másodsorban pedig agitátorok kiképzésével járulhatna hozzá a Szabadiskola. Az agitátorképzés fontosságát felesleges magyarázni annak, aki a magyar mozgalmat gyakorlatilag is ismeri. — És végül: a Szocialista Szabadiskolának kellene pótolnia azokat a mulasztásokat, amelyeket a szocialista elmélettel szemben a legutolsó két évtized munkásmozgalma elkövetett. Alkalmaznia kellene a marxi elméletet a legújabb gazdasági és társadalmi világjelenségekre s azok alapján egyben továbbépíteni. Feladata volna azokat az elméleti harcokat és vitákat megvívni, amelyek csak látszólag elvontak, valójában az osztályellentétek magasabbrendű kifejeződései. E harmadik feladatát a nagy nyilvánosság előtt rendezett, gondosan előkészített és kiválogatott szocialista intellektuelek (kik alatt fizikai és szellemi munkások egyaránt értendőek) számára rendezett felsőfoku szemináriumokkal és munkaközösségekkel kellene betöltenie.

Minden olyan országban, ahol a munkásmozgalom a kezdet legelejének nehézségein túljutott, van ilyen szabadiskola, vagy ahhoz hasonló intézmény. Magyarországon, ahol nagyobb szükség volna rá, mint bárhol, még eddig nincsen. A magam részéről még azt is valószínűnek tartom, hogy a frakcióérdekeken és napi politikai szempontokon túlnéző szabadiskola a koncentrikus támadások célpontjává fog válni, az ugynevezett jobb- és az ugynevezett baloldal részéről. Ez talán sajnálatos, de magától értelődő dolog. Hiszen a frakciók jól tudják, hogy a Szocialista Szabadiskola nem az ő érdekében, hanem «csak» a munkásmozgalom érdekében fog dolgozni, sőt az is meglehet, hogy a frakcióérdekek jónéhányát sérteni és támadni fogja, megint csak a *munkásmozgalom érdekében*. A harcok és viták csak tisztázzák a helyzetet: és a nagy elméleti kérdések körül kialakuló esetleg lármás és zavarosnak látszó küzdelmek még mindig jobbak a csendnél, amely a tehetetlenség vagy lefojtottság csendje. És a Szabadiskola fő nehézsége nem is azokban a harcokban van, amelyek középpontjába megalakulása pillanatában előreláthatólag kerülni fog: hanem abban, hogy megalapítói maguk is dolgozó emberek, kik csak erejük és idejük maradékából teremthetik meg a Szabadiskola alapjait. Azzal az előnnyel, hogy nem pártalkalmazottak és így frakciószempontokból és személyi kötöttségtől szabadon hallathatják véleményüket, szembe kell állítani annak a nagy hátrányát, hogy elfoglalt emberek, kik a komoly szellemi munkának időbeli és anyagi előfeltételeivel megsabottan rendelkeznek.

Mindez valószínűvé teszi előttünk, hogy a magunk elé tűzött és fent körvonalazott feladatokat csak részben fogjuk tudni elvégezni. Ám a töredékmunka is jobb a semminél: különösen ha tekintetbe vesszük, hogy a töredéket a komoly szocialista fiatalság támogatása nagyban kiegészítheti. Mert a Szocialista Szabadiskola mindenekelőtt a fiatalságé. Szempontjait a szocialista végcélnek és az ahhoz vezető utnak számára megbonthatatlan egysége határozza meg: munkája túl akar nőni a pillanat munkáján, hogy maga az iskola is szakaszává váljon az utnak. Küzdelem a minden vonatkozásában, tudományosan és etikailag tiszta szocializmusért, ezt jelentené számunkra és a magyar mozgalom jövő generációja számára a Szocialista Szabadiskola.

Justus Pál

Georg Grosz: Rajz

munka

VILÁGPOLITIKA

Spanyolország.

A legutóbbi áttekintésünkben már jeleztük a spanyol diktatura bukását: megjegyeztük, hogy ennek az eseménynek világpolitikai hordereje egyelőre még beláthatatlan. Azóta sok hír érkezett hozzánk a Pyreneusokon túli országból, de ezekből a hírekből a helyzet tisztázása mind a mai napig nem látható. Berenguer tábornok kormánya, amely ma uralmon van, alapjában véve ugyanolyan diktatura-kormány, mint Primo de Riveraé volt. A különbség csak az, hogy míg az utóbbi hitt a maga hatalmában, addig a Berenguer-kormány állandóan ingadozik: hol terrorisztikus rendszabályokat léptet életbe, hol meg szabadjára engedi a dolgokat. A sajtószabadságot a „liberális kurzus” ellenére, még mindig nem állították vissza Spanyolországban; a gyűléseket betiltják a tüntető tömegeket szétkergeti a rendőrség; az ipari városok utcáin ismét vér folyt. Ezzel szemben azonban a régi diktátor rendeleteit egyenesen tüntetően megszüntetik, mintha csak mutatni akarnák, hogy Primo de Rivera ellenségei nem ellenségei az új kormánynak, nem ellenségei a monarchiának. Mert valójában a monarchia fennállásáról van szó Spanyolországban; ez a kérdés itt aktuális-forradalmi jellegű.

Azok az erők, amelyek Primo de Rivera személyi diktatúrájának bukását az egész régi államrend bukására vezetnék tovább, ma pontosan még fel nem mérhetők. Annyi azonban látható, hogy — mint minden forradalmat megelőző fázisban, — itt is tágul a problémák köre, az államhatalom megrendülése kérdéssé teszi magának az államnak a létét, és hogy a forradalom eszméje egyre terjed, újabb és újabb rétegeket ragad magával. Ezek a tömegek, amelyek tegnap még eltompultak és némák voltak, ma már kezdenek gondolkodni, beszélni, követelni és kritizálni; az üres személyváltozással becsapva érzik magukat, de az új emberek nyilvánvaló gyengesége ugyanakkor bátorítja őket: ma még csak azt a polgári szabadságot követelik, amely a határokon túl magától értetődik; holnap már sokkal többet fognak követelni! Mert ez a forradalmak öntörvényszerűsége: hatalmas lendülettel indulnak, túlhaladják a saját célkitűzéseiket, gyorsabban, mint ahogy a társadalmi fejlődés a követeléseket teljesíthetné. Nem ismernek tegnapot, csak holnapot; a társadalomban rejlő ellentéteket egyre élesebben állítják szembe egymással; visszafordulás lehetetlen: hic Rhodus, hic salta! — A spanyol válság menete hasonló jellegű. Eméleztet arra, ami 1918 november-decemberében Középeurópában, vagy 1917 májusában Oroszországban lejátszódott, azzal a különbséggel, hogy ezek-

ben az országokban a feltörő forradalmi osztályerők nyomása sokkal élesebb, a régi rend visszavonulása sokkal gyorsabb volt, mint ma Spanyolországban. De ha tekintetbe vesszük Európa mai helyzetét, a különböző, majdnem konszolidált fasiszta és félfasiszta diktaturákat, a polgári kapitalista osztályfront előnyomulását, akkor meg kell állapítanunk, hogy a spanyol mozgalom sajátos jelentőségét ez az ellenforradalmi környezet még csak fokozza.

Milyen jeleget ölthet a spanyol forradalom siker esetén? Milyen lesz a születendő új Spanyolország formára, tartalomra nézve? Ez a kérdésfeltevés jelen pillanatban még korainak látszik. Az előretörő rétegek osztálytagozódása, forradalmi ereje — amint már említettük — ma még alig nyújt áttekinthető képet; még nincsenek biztos jeleink arra nézve, hogy az ipari proletariátus mily mértékben vesz részt a harcokban önállóan, saját zászlaja alatt; szerveztségének mai foka megengedi-e neki, hogy elfoglalja azt a vezetős szerepet, amely a forradalomban voltaképpen megilleti. Bizonyos azonban, hogy már az események mai fázisa is hatalmasan felrázza az elnyomott tömegeket, gyorsított tempóban neveli őket harcos osztályllyá. Az a nap, amikor tűzvonalba fog állni a külvárosok dolgozó népe — a tömegek, amelyek 1789 óta minden európai forradalom sorát megpecsételték, — fordulópontot fog jelenteni a spanyol forradalom történetében. Egész Európa szocialista munkássága várja ezt a napot, amely más országok ellenforradalmait is megrendítené; fénysugár és utmutató lenne a homályban.

Flottakonferencia.

Immár közel hat hete ülésezik Londonban a flottaeszerelési konferencia, anélkül, hogy egy lépéssel is előbbrejutott volna. A rengeteg ellentét közül, amelyeket a konferencia hivatva van megoldani, főleg kettő tűnik ki: az angol-amerikai paritás és a francia kormány tézise a «biztonságról». Ameddig az angolszász paritás kérdését csak politikusok tárgyalták, a megoldás sokkal elérhetőbbnek látszott, mint attól a perctől kezdve, amikor ez az egyenjoguság — ellentengernagyok közreműködésével — konkrét formákat kezd ölteni. Végül is azonban valószínűleg meg fogják találni a formát, amely ugyan távol áll a leszereléstől, ezzel szemben lehetővé teszi a tengeri fegyverkezések «racionalizálását». — Sokkal nehezebb a francia «biztonság» kérdése. Abban az időben, mikor Anglia volt a világ egyetlen igazi gyarmati és kereskedelmi nagyhatalma, mikor a kontinentális-európai kapitalizmus fejlődésének elején állt és Anglia — mint a világ kapi-

talista középpontja, ipari műhelye és imperialista rablóállama a legnagyobb fellendülés periódusát élte, Gladstone és Disraeli idejében állították fel azt a tézist, hogy az angol flottának úgy az anyaország partjait és a gyarmatokat, mint a világbirodalom egyes részeit összekötő víziutakat kell megvédenie. Nyilvánvaló, hogy erre a feladatra csakis olyan flotta alkalmas, amely képes az egész világot hatalmában tartani. A német tengeri politika döntő lépése az volt, amikor az uralkodó katonai-feudális klikk — a nemrég elhalt Tirpitz admirális unszolására, — a fiatal német flotta elé oly feladatokat tűzött, amelyek az angol flottához illenek: partvédelmen kívül a szárazföldi hadsereg kiegészítése, a német tengerentúli kereskedelem védelme, és védelem az egyébként teljesen értelmetlen afrikai gyarmatok részére. A dolog természetében rejlett, hogy a német tengeri kereskedelmet az angol hadihajók ellen, az angol gyarmatokat és hajókat viszont a német cirkálók ellen kellett «megvédeni»: ezt a védelmet tehát a kettő közül csak az egyik nagyhatalom gyakorolhatta, és pedig az erősebb. A világháború Anglia mellett döntött. De a «balsors» — pontosabban szólva az összeütközéseket fokozó imperialista fejlődés úgy kívánta, hogy most már a többi európai hatalmak, amelyek a német militarizmus helyébe léptek, — Franciaország és Olaszország ugyanezt a tézist teszik magukévá, noha a saját gazdasági hatalmuk sohasem fogja őket alkalmassá tenni arra, hogy Angliával szemben a konkurrenciát felvegyék. Voltaképpen utópisztikus, elérhetetlen célokat tűznek ki maguk elé, gyakorlatilag azonban mindenesetre hozzájárulnak a világ bizonytalanságához. A világbizonytalanság a fegyverkezések által fokozódik, — de ugyanezok fokozódik a saját létüknek és hatalmuknak bizonytalansága is.

A munkásság szempontjából nézve, mellékes, hogy a londoni konferencia sikerre vezet-e, vagy nem, mert a kapitalizmus világában igazi leszerelés és tartós béke ugysem lehetséges; legfeljebb a fegyverkezések bizonyos korlátozása, «racionalizálása» — bár ez a szó itt paradox hangzású, mert minden militarista fegyverkezés már magában véve irracionális. De a munkásság feladata az, hogy imperializmus szabad kifejlése elé gátat vessen és a leszerelést — bár az adott keretek közt lehetetlen, — követelje: azután védelemből támadásba, deffenzívából offenzívába menve, meghódítsa azt az archimédesi pontot, amelyből a világot sarkaiból kiemelheti. Megdöntse a régi világot, a csatahajók, tankok, gázmaszkok és «gloire» világát, a kizsákmányolás és elnyomás világát és annak helyén a munka rendjének és minden emberi produktivitás szabadságának új világát építse fel.

Oroszország.

Néhány hónap óta a világsajtó ismét élénkebben érdeklődik Szovjetoroszország iránt. Ehhez járul a legutóbbi időben ama körök fokozott akciója, amelyek eddig Oroszországgal szemben bizonyos semlegességet tanúsítottak: az európai keresztény egyházak szovjetellenes akciója. E világszerte megnyilvánuló idegesség oka Stalin újpolitikája. Ez a politika arra a területre irányul, amely eddig minden reakciós törekvés egyetlen reménye volt és amelyből kiindulva, a szocialista munkásállamot a kispolgárok államává akarták változtatni. Ez a terület az orosz falu, a magánkapitalisztikus termelés egyetlen mentsvára; oly probléma, melynek megoldására az új Oroszország kezdettől fogva teljes erejével törekszik. A N.E.P.¹, amelyet Lenin a legnagyobb szükség idején vezetett be, a probléma elkerülése és nem megoldása volt. Ma a szovjetek ismét azon fáradoznak, hogy a mezőgazdasági termelés kapitalisztikus jellegét megszüntessék. E törekvésüket bizonyára alátámasztja az ország ipari fellendülése, másrészt azonban serkenti az a veszély, amely a mezőgazdaság és ipar aránytalanságában rejlik. Aránytalanság, amely parasztság és ipari proletariátus, falu és város közt — az előbbi javára — fennáll. Mert az a tény, hogy a támadás ma történik, amikor az industrializálódás és termelésfokozás még kezdeti stádiumban van, mutatja, hogy e támadás voltaképpen védelem. Mikor az iparfejlesztés terve eredetileg kialakult, mindenekelőtt azokat az üzemeket helyezték előnybe, amelyek termelőeszközöket gyártanak, új gyárak építésére, új gépek és eszközök készítésére szolgálnak. Csak miután a terv első stádiuma, a nehézipar kiépítése már megvalósult, kerülne sor a könnyűipar valóban nagyarányú fejlesztésére: csak akkor létesítenek oly műhelyeket, melyeknek termékei a parasztság áruéhségét csillapíthatják. Világos, hogy a falu elleni támadás, — annak felszívása a szocialista államba, — csak az árutermelő város uralmán alapulhat. E tervet azonban el kellett ejteni, egyszerűen azért, mert a szovjetkormány nem várhatta be azt az időpontot, amely a megvalósítás anyagi lehetőségét meghozza: félő volt, hogy a növekvő ipari termeléssel párhuzamban a paraszttömegek gazdasági hatalma is annyira megnő, hogy szétrobbanthatja a politikai kereteket. Megkezdődött tehát a falu kollektivizálása. Ennek alapját az ipari termelés megfeszített fokozása, az emberi munkaerőnek Oroszországban lehető legmagasabbfokú kiaknázása képezi. A mozgalom különböző formái, az állami «gabonagyártól» kezdve, a termelő szövetkezetig és traktorkolóniáig külön beható

¹ nyep = novaja ekonomicseszakja politika (új gazdasági politika).

leírás és tárgyalást érdemelnének, amelyre majd más alkalommal kerül sor. Ebben az összefüggésben csak azt állapítjuk meg, hogy a szovjetkormány e téren oly meglepő sikereket mutathat fel, amelyek az ellenséges államokat is csodálatba ejtik. De a szovjetkormány gazdasági sikereinek politikai jelentősége is van. A háboru utáni forradalmak történetében tapasztalhattuk, hogy e forradalmak addig jártak sikerrel, ameddig egybe tudták kapcsolni a parasztság forradalmi erejét a városi proletariátus előrerohanó energiájával. Attól a perctől kezdve, amikor a parasztság mint szövetséges erő leválik, vagy pláne a barrikád tulsó oldalára pártol át, a forradalom győzelmes szakasza lezárul; megkezdődik a visszavonulás. A háboru után lezajlott keleteurópai földreformmozgalmak elapadása óta az új orosz parasztpolitika lenne az első eset, amikor a parasztság ismét csatasorba lép és oly irányban fejt ki akcióját, amely az ipari proletariátussal *nem áll ellentétben*. Mindnyájan tanui voltunk an-

nak a roppant hatásnak, amelyet az első orosz agrárforradalom 1917-ben kiváltott és bizonyos, hogy ez a hatás — bár lassabb tempóban és kisebb átütőerővel — ma sem maradna el. Ha a tanácskormánynek ezuttal sikerül az orosz parasztság tömegeit oly módon semlegesíteni, hogy érdekei ne ütközzenek az ipari munkásság érdekeivel, akkor egyszer és mindenkorra kiszedte az orosz ellenforradalom mérgefogat. Ezzel pedig az egész világpolitikába, főleg a nemzetközi munkásmozgalom belpolitikájába a biztonságnak és stabilitásnak oly tényezője jutna be, melynek hatásai ma még felbecsülhetetlenek. Bizonyos, hogy ezzel a munkásság harci ereje világszerte nagy mértékben fokozódna, a harc feltételei javulnának. Ez az oka annak, hogy a szovjetellenes uszítások minden vonalon új életre keltek: a félelem, hogy Oroszország a világkapitalizmus Achilles-sarkát, a mezőgazdasági termelést megragadva új forradalmak kiindulópontja lehet.

Lezárva, 1930 március 9-én. Vajda Imre

A DÉLAFRIKAI KÉRDÉSRŐL

Az ázsiai forradalom kifejlődése¹ meglehetősen elterelte a figyelmet arról, hogy van még egy világrész, amely harcba indul Európa elnyomása és kizsákmányolása ellen: s ez Afrika.

Az Afrika felszabadulásáért kialakuló küzdelem is különböző nemzetek, államok, gyarmatok függetlenségi mozgalmából tevődik össze, de főképpen két állam az, amely Afrika függetlenségi mozgalmának két főtengelye gyanánt jelentkezik, Egyiptom és a Délafrikai Unió, tehát Észak- és Délafrika. Ha azonban meggondoljuk, hogy e két állam egyben versenytárs is a világrészük felszabadításáért és egységesítéséért folyó küzdelemben és másrészt, hogy éppen ez a két ország az, melynek államiságában a fehér faj leginkább érvényesül Afrikában, oly problémák tárulnak elénk, amelyek e fekete földrész viszonyát az európai imperializmushoz egészen sajátossá és egyedülállóvá teszik.

Ezek után kapcsoljuk ki Északafrika kérdését, amely — főleg éppen Egyiptom — számtalan faji, gazdasági, politikai és kulturális fonállal Kiszáziával szövődik egybe és alkot a «közeli kelet» néven ismert problémarendszert (ez lesz majd következő cikkünk feladata) és vegyük ezuttal a Délafrikai Uniót szemügyre.

I.

A délafrikai Unió az angol birodalom hat dominiuma közé tartozik. Területe majd négy-

¹ Lásd cikkorozatunk előző részeit: 9. szám Kína, 12. szám India.

szor akkora, mint Magyarorszáé, lakossága azonban csak kb. 7 millió, földje változó éghajlati viszonyok mellett is termékeny, a buza, tengeri, gyümölcs, szőlő, cukornád, tea bőven megterem, állattenyésztése virágzik. A föld aranytermésének háromötöde, gyémánttermésének tulnyomó része innét ered, de lényeges platina-, króm-, asbest-, réz- és szénkincsei is vannak.

Az angol gyarmatpolitikában elfoglalt fontos helyzetét azonban elsősorban nem természeti értékeinek, hanem földrajzi, azaz gyarmatpolitikai fekvésének köszönheti; annál is inkább, mert az ország legnagyobb kincsét: mesés arany- és gyémántmezőit csak a múlt század vége felé fedezték fel, az angol Délafrika-politika kezdetei ellenben évszázadokra nyulnak vissza.

E politika lényege eredetileg: az indiai tengeri út biztosítása. India, mint már korábban rámutattunk, az angol imperializmus központi problémájává lett és az angol birodalom India köré épült ki. Így adódott, hogy Afrika, mint cél, háttérbe szorult; e földrész a brit «gőzhajóbirodalomnak» csak szigeti és parti bázisok létesítésére kellett s ez az egyik főoka annak, hogy az angol uralom egy aránylag keskeny parti sávon túl igen sokáig nem hatolt be gyarmati állásaival a földrész belsejébe. Igaz, hogy volt Afrikának még egy nagy jelentősége, de kontinentális gyarmatosítás ehhez sem kellett. Afrika az ujkor rabszolgagazdálkodásának az alapja és az afrikai rabszolgakereskedelem a korai angol tőkeképződés egyik legnagyobb forrása. Így 1783—93. évtized folyamán liverpooli ha-

jósvállalatok több mint 300.000 fekete rabszolgát szállítottak át Amerikába, kb. 470 millió pengő (akkoriban hihetetlen összeg) értékben.

Az európai imperializmus kialakulásával (19. század utolsó negyede) természetesen az Afrika-kérdés is új tartalmat kap. A Suez-csatorna kiépülésével (1869) a Földközi Tenger évszázados elhagyatottság után ismét bekapcsolódik a világforgalomba, Észak-Afrika megint elsőrendű világpolitikai tényezővé válik (Marokkó, Tanger, Algir, Tripolisz, Egyiptom), a modern világkapitalizmus szükségképpen folyton növekvő gyarmatválsága pedig az egész földrészt valósággal izekké teszi. Az Afrika körüli indiai út jelentősége tehát elsorvad, és helyette kifejlődik a földrész gyarmati jelentősége (Szudán, Kongó, Uganda, Angola stb.). Anglia tehát, mint ahogy annak idején az akkori indiai út biztosítására benyomult az akkor hollandi kézen levő Fokföldre (1795), most az új India-vonal fedezésére behatol a névleg török uralom alatt álló Egyiptomba (1883), Délafrika pedig (és az egész világ rész) a régi tengeri koncepció helyét újat kap, mely merőben szárazföldi: a felcsatlakozást Egyiptomhoz Afrika testén keresztül. Az új koncepció: a kairói-fokvárosi vasutvonal.

E program fontossága a háborúelőtti években és a háború után csak nőtt. Német-Keletafrika és Német-Dél nyugatafrika angol mandátum alá jutott s az így megvalósult összefüggő gyarmatvonal igen nagy szerepet játszik a megrendült és hanyatló angol világuralom s gazdaság újjászervezkedési kísérleteiben. Másrészt az Afrika-kérdés általános súlyosbodását mutatja a világimperializmus szempontjából, hogy a Népszövetség Németország belépése után (1926), ha nem is hivatalosan, de azon gondolkodott, hogy Afrikát újból felossza tagjai között: a japán expanzió már Délafrika partjait verdesi (bányaipar), sőt az Azori-szigeteken és Libériában, a felszabadult rabszolgák utódainak köztársaságában az USA befolyása is megvetette a lábát.

II.

Nézzük most a délafrikai kérdés belső történelmi alakulását.

A fokföldi gyarmatot hollandi parasztfarmerek alapítják a XVII. században, rabszolgagazdálkodás alapján. A XVIII. század végén behatoló angol rabszolgakufár kapitalizmus a burság ellenállását rabszolgáiknak liberális jelszavak ürügye alatt való felszabadításával megtöri, a tönkretett rabszolgatartók kénytelenek elvándorolni. Így keletkeznek Natal bur telepei, Transvaal köztársasága és az Oranje szabadállam, melynek bur lakosai hosszú és véres harcokat folytatnak a földjüket védő néger törzsekkel (zuluk, hottentották, kafferek, matabelék, becsuának stb), másrészt szakadatlan küzdelemben állanak a mindig utánuk nyomuló angol uralommal is. Ezek a küzdelmek, melyekben Natal is

angol gyarmattá válik, a békésebb Oranje szabadállam pedig a háttérben marad, kitöltik a múlt század háromnegyedét, s Transvaal, e harcias, fölötté konzervatív, a kezdetleges néger rabszolgamunka uzsorájára épült, elmaradt parasztköztársaság általuk annyira a tönk szélére jut, hogy összeomlása elkerülhetetlennek látszik.

Ekkor azonban, a nyolcvanas években az arany- és gyémántmezők felfedezésével döntő gazdasági változás áll be. Megindul az idegen tőke beáramlása s egyrészt hatalmas jövedelmi forrásokat nyit meg az állam számára, másrészt megindítja az ország ipari átalakulását és egytulnyomórészt idegen — angol — polgárság kifejlődését. A zárkózott és konzervatív földbirtokosság az állam szanálása ellenére is idegenül áll a gazdasági átalakulással, a feltörekvő és osztályhelyzetét veszélyeztető ipari burzsoáziával szemben, de az idegenek mögött Anglia áll, az európai imperializmus már egész Afrikát megrohanta s Transvaal kénytelen mindinkább bekapcsolódni a nemzetközi gazdasági élet szervezetébe.

A következő évek az ipari kapitalizmus és a modern osztályharc kifejlődésének, külpolitikaiilag a szintén újjászületett angol imperializmus kiteljesedésének ideje. Megnyílnak a Witwatersrand, a föld e legdusabb aranylelőhelyének bányái, az ország bevételei évről-évre nőnek, az európai tőkeexport számára korlátlan lehetőségek nyílnak. — A londoni Rotschild-ház által átvett 50 millió koronás vasutépítő kölcsönt Európa huszszorosan tuljegyzi, nyolc év alatt 3000 km elsőrendű vasutvonal épül — s bár a tulhajtott bányaspekuláció — a johannesburgi tőzsde valóságos játékbankká alakult át — időnként súlyos válságokban robbant ki. Az iparosodás és tőkeképződés feltarthatatlanul halad előre.

Ez az átalakulás természetesen a társadalmi erőmegoszlásban is mélyreható változást jelent. A földbirtok jelentősége erősen háttérbe szorul, az ipari tőke mind több munkaerőt von el tőle — Anglia 1884-ben kikényszeríti a rabszolgaság eltörlését — és mindezen felül az agrártőke és ipari tőke ellentéte, mint láttuk, mély faji ellentéttel párosul. A két rend küzdelme összeszövődik a két angol gyarmat mozgolódásaival, ahol szintén az ipari átalakulás válságai mutatkoznak, és két nagy, valamennyi gyarmatban szervezkedő párt kialakulásában fejeződik ki: az egyik a benszültt fehér afrikaiak szövetsége, az agrár, bár a Fokgyarmaton már valamennyire industrializált bur-holland, párafrikai beállítottságú Afrikanderbond — Transvaalban imperialista bur állam magvát látja — a másik a bevándoroltak pártja, az angol orientációs ipari National-Union.

E pártküzdelmek belejátszanak az angol hódítóterekvések alakulásába is. Ezek most már

munka

északról, az ezidőtájt Portugáliától elrabolt új angol gyarmat: Rhodesia felől is hatnak és a bevándorolt ipari burzsoázia élénk illegális összeköttetést tart fenn a három angol gyarmat koncentrált támadó erőivel, melyeknek éppen a bevándorolt angol tőke védelme a legjobb ütköztetőjük.

Ezek az érdekelletétek robbannak ki a századfordulón lefolyt véres háboruban (1899—1902) melyben a burság ereje győzelmek sorozata után végül megtörik és a két független agrárállamból Anglia ipari gyarmata válik.

E folyamat páratlan az imperializmus és a gyarmati kapitalizmus történetében. Valószínű, hogy az angol-bur háboruban a burföldi ipari polgárság forradalma vetélődik el és talán a fokgyarmat benszülött fehér gyarmati polgárságáé is, a fejlődés azonban ettől az időponttól kezdve jól ismert és minden gyarmati burzsoázia történetében azonos formát ölt. A háborutkövető évek folyamán a négy gyarmattestben (Fokgyarmat, Natal, Oranje, Transvaal) egy modern kapitalista állam egymást kiegészítő részei kovácsolódnak egybe; a kor a polgári berendezkedés és kiegyenlítés kora. Egyrészt a burság (bár lappangó és p. o. még 1914-ben is kitörő, sőt még ma meglévő angolelleses törekvések mellett is) igyekszik belenőni kívülről importált kapitalizmusa kereteibe, másrészt az Afrikanerbond pánafrikai öntudata mindinkább átfüti a tulsó oldalt is, Anglia pedig ismételt (főképpen belpolitikai természetű) kedvezményekkel könnyíti meg az együttműködést. Az egyes gyarmattestek érdekközösségei mindinkább kibontakoznak (vám-, vasuti és tarifakérdés és mindenekelőtt a benszülöttkérdés, azaz a faji és osztályharc kérdés, melyre még visszatérünk), egységes autonóm gazdasági politika alakul ki és így érthető, hogy alig hét évvel a háboru után (1909) nemcsak, hogy a legyőzött Búrföld pacifikálva van, hanem a búr és angol, agrár és ipari tőke egységes dominiális alkotmánytervet javasol, melyet Anglia elfogad és 1910-ben a négy gyarmat Délafrikai Unió néven belép az angol dominiumok sorába.

A világháboru, tudjuk, erősen meglazította Angliának és gyarmatainak viszonyát és megerősítette az egyes birodalomrészek centrifugális törekvéseit. A Délafrikai Unióban is ezt látjuk; s tulajdonképpen csak az az irányzat ölt még határozottabb és gyorsabb fejlődési formát, mely már az egység és a dominiális helyzet megalkotásában is érvényesült. Angliának az 1920-as években táplált reménye, hogy a háborus gazdaság likvidálásával régi gyarmati pozícióit újra elfoglalhatja, nem vált be: az egyes birodalomrészek s a Délafrikai Unió is a világháboruban viszonylag magukra hagyatva, gazdaságilag sokkal inkább megerősödtek, sem hogy újra vállalják az Anglia által nekik szánt szerepet.

Mindenekelőtt erőteljesen fokozódik az ipari államá váló átalakulás. Az ipari üzemek 1916-tól 1921-ig 75%-kal emelkednek (4000—7000) a bennük foglalkoztatott színes munkások száma 60.000-ról 120.000-re emelkedik. (a munkáskérdés faji részére még visszatérünk.) Ezzel kapcsolatosan a gépszükséglet is 1914—1924 idő alatt 55%-kal nő (85 millió pengőről 132 millió pengőre), ami egyben az ipari termelés modern formáinak a terjedésére is utal az előző évtizedek kiszűréseivel szemben. E fejlődés következtében Anglia kivitele a Délafrikai Unióba csökkenő irányzatot mutat: míg 1913-ban az összkivitelnek 4,2%-a, 1924-ben csak 3,4%-a, tehát 20%-os hanyatlás jelentkezik. E hanyatlás nagyobb, mint a bel-földi termelés emelkedése. Az Uniónak a világháboru utáni évtizedben tanúsított magatartása Angliával szemben erősen vámháborura emlékeztet; Anglia hatalma és tekintélye nem tudja már a maga javára megakadályozni az áruforgalom természetes gravitációjának érvényesülését s a piacon Ausztrália és Japán kezd meghonosodni. Érdekes, hogy még Olaszország is versenyképes: bevitele 1920-tól 1925-ig kb. 5,900.000 pengőről kb. 30,000.000 pengőre emelkedik.

De ha ez így van, mi adja meg Délafrika fontosságát Anglia számára? Már rámutattunk arra, hogy Anglia újjászervezkedési kísérletében mily fontos szerep jut Afrikának, pontosabban a belső afrikai aránylag kiaknázatlan és kezdetleges, tehát valóban gyarmati gyarmatrészeknek. Ez most a főalkotóeleme a Fokváros—Kairó koncepciónak, tehát az angol világhatalom reorganizációs kísérletének és gyarmatpolitikájának ebből a szempontból jó darabig a Délafrikai Unió lesz az egyik főbázisa. Csak az a nagy kérdés, hogy az Unió további fejlődése mennyiben fogja honorálni ezeket a törekvéseket.

E kérdés pedig a társadalmi kérdés és osztályharc alakulásától függ.

III.

A Délafrikai Unióban egy fehér polgárság vékony rétege alatt színes proletariátus tömege él. (1,5 millió fehér, 5,5 színes, ez utóbbiból 4,8 millió benszülött, 0,7 millió hindu, kínai és egyéb) s ez páratlan az egész világon. A kettő között áll avagy 100.000-nyi fehér munkásarisztokrácia, szintén a föld egyik legérdekesebb társadalmi képződménye.

A burzsoáziában még él a régi tagozódás, s ez két nagy politikai pártban jut kifejezésre. Az egyik a Délafrikai párt, az ipari és kereskedelmi tőke pártja, erősen imperialista színezetű, melyben éppen ezért az afrikander agrár nagytőke is erősen szóhoz jut. A másik a Nemzeti (Búr) párt, inkább kispolgári és kisagrár jellegű, a búr nemzeti hagyományok kifejezője,

lábora átnyul a fehér munkásság felső rétegeibe is.

Ezzel a fehér burzsoáziával szemben áll a négerség nagy tömege, kisebb részük ipari proletár, tulnyomórészük földmunkás és persze föld nélkül. A föld 87%-a ugyanis a másfélmillió fehér kezén van, 5.5 millió négerre csak 13% jut. Ez az arányszám a négerség, láttuk, évszázados és tervszerű kiszorításának eredménye a földbirtokból; a föld törzsi tulajdona megszűnt, helyébe az egyéni tulajdon lépett, a megműveletlen területeket a kormány új igénylőnek osztja ki; a földtulajdon oszthatatlanul a legidősebb fiura száll.

A cél a földnélküliség szaporítása, a négerség proletarizálása, az olcsó munkaerő agrár és ipari tőke részére egyaránt. Ezt a célt szolgálják a körmönfont és sulyos adórendszer (marhaadó) az adók karhatalommal (katonaság, bűzbombák stb.) való behajtása, és a faji korlátozások egész rendszere. A színes ember az Unió területén csak belső utlevéllel járhat (mely külön adó tárgya), a tanulatlan munkásorból alig emelkedhet ki (erre még visszatérünk), a rabszolgaság korbácskényszere helyébe a kapitalizmus gazdasági kényszere lépett. A rabszolgaság szelleme különben is még eléggé kísért: ma is közkeletű felfogás, hogy a munka nem méltó fehér emberhez. Bérük még a hindu és kínai munkásénál is alacsonyabb, munkaidejük rendezetlen és látástól vakulásig terjed. Politikai jogokról alig lehet szó: a Fokgyarmatban kb. 15.000 négernek és 30.000 hindunak van választójoga, de a volt búr államokban még ma is a búr jog él, mely szerint fehér és fekete ember közt sem az államban, sem az egyházban egyenlőség nem lehet. Az olcsó munkaerő biztosításának e rendszerét erőteljes négerbehozatal egészíti ki Portugál-Afrikából, melyet a kormány irányít. Kétségtelen, hogy az ipar legutóbbi hatalmas fellendülése a fekete bérursora eredménye, csakugy mint akár a fiatal kínai vagy hindu „nemzeti” iparé.

A csekélyszámú fehér munkásság monopolizálja a képzett munkát, mert a fehér polgárságnak érdeke, hogy az ősi fekete ellenség tömegei ne szerezzék meg a hatalom eszközeit; a fehér munkásság éppen ezért aránylag jó helyzetben van, sőt a Witwatersrand munkabérei a legmagasabbak közé tartoznak a világon. De ezt a bértöbbletet a feketék adják: a fekete munkabére jóval hosszabb munkanap mellett alig tizedrésze a fehér munkának. A polgárság tudatosan szítja a fehér és a fekete munkásság közti faji előítéleteket s a fehér munkásság a feketében a magas életszínvonalát lenyomó konkurrenciát látja.

Ezek a törekvések irányítják a két munkásság szervezkedését is. A fehér munkásság szakmai szervezetekben és politikai pártban tömörül, s érdekes, hogy a szakszervezetek képviselik a

radikálisabb álláspontot, ez főképpen a színesekkel való együttműködésre irányul: a legtöbb fehér szakszervezet már — ha nem is szívesen — de befogadja a színes munkásságot, kivéve ugyan a bányamunkás szövetséget — e szakmában a legnagyobb a néger konkurrencia — e szervezet ki is vált a Délafrikai munkások szövetsége (Szakszervezeti szövetség) kebeléből.

A fehér politikai mozgalom szerve, a munkáspárt a fehér munkás arisztokráciát és a kispolgárság jelentős rétegeit foglalja magában. 1925-ig az osztálybéke alapján állt s e korszakot legjobban jellemzi, hogy a sovén Nemzeti (Búr) párttal kormánykoalícióban állva, törvények sorozatában rontotta le a színes munkásság helyzetét. (Kvalifikációs törvény stb.). De még 1928-ban is határozatilag felhívta az angol munkáspártot, hogy ne avatkozzék a faji kérdésbe, egyben kimondja, hogy a feketék szakmai szövetsége nem fogadható be a szakszervezeti kongresszusra, mert a feketék még félvad állapotban vannak.

Ebben van is igazság, kétségtelen, hogy a fekete munkásság életfoka még igen kezdetleges. Másrészt azonban nincsenek elárasztva kispolgári és imperialista ideológiával, kulturvágyuk őszinte és fejlődő, szervezkedésük radikális és határozott. Legfőbb társadalmi és politikai szervük az Afrikai Nemzeti Kongresszus, mely nagy tekintélynek örvend, radikális és anti-imperialista irányu.

Szakszervezetük, a kereskedelmi és ipari munkások Szövetsége, az összes szakmákat felöleli, erősen politikai irányban működik, olyanira, hogy 1928 elején az u. n. lázadási törvény megtiltja részére a propagandát és sulyos büntetést mér arra a fekete munkásra, aki munkahelyét engedély nélkül elhagyja. Emellett a politikai szervezkedés is megindult: 1929 nyarán megalakult az „Afrika jogaiért küzdő Liga”, melynek neve tiszta program.

Párt- és szakszervezet azonban csak legális fedőszerve egy régi, nagy, folyton mélyülő és a fenti szervezetek kereteit messze túlhaladó néger népmozgalomnak. Ez véres, egész háborúszerű lázadások sűrű sorozatában (és viszont néger pogromokban!) fejeződik ki. Csak a legutolsó mutatónk rá, mely 1929 nyarán folyt le Natalban, a kormány valósággal vérbefojtotta (sok száz halott); csak börtönbe több mint 2500 néger került. E forradalmi mozgalmaknak nagy akadálya, hogy hiányzik az a bennszülött fekete polgárság és értelmiség, mely a forradalmat vezethetné, ezt valamenynyire pótolja az, hogy fehér elnyomóik minden mesterkedésük ellenére mégis megtanítják őket a maguk civilizációjára, a fehér munkásság pedig minden gyűlölet ellenére példa és oktatás a szervezkedés tekintetében. A fehérek gyűlölt istenítése azonban megszűnt: a cél egy független délafrikai bennszülött köztársaság megal-

kotása, bár a néger közvélemény egy része a fehér proletariátusra és parasztságra is számít és egy fajontuli osztályegységet akar kiépíteni.

E fejlődés lehetőségei rendkívüliek. Dél-afrika, ahol a monopolkapitalizmus legkifejlettebb formái primitív ősközösségek rendszereivel találkoznak s amely egyedülálló keveredése

egy fehér civilizatórikus és egy színes őszerejű társadalomnak, leghivatottabb kiindulópontja egy afrikai államkör, sőt egy egységes Afrika kialakulásának. Ez az Afrika, mint láttuk, az öntudatra ébredő afrikai népeké lesz és kifejlődésével a fehér imperializmus egyik legfontosabb erőforrása apad el.

Falus Ervin

TAYLORIZMUS ÉS EMBERI MUNKA

A „tudományos üzemvezetés” gondolatának felmerülése óta égető kérdéssé vált az emberi teljesítménynek és a gazdasági, valamint az ipari eredményeknek viszonya. A kérdésre a taylorizmus sem eredeti formájában, sem a későbbi kibővitésekkel és változásokkal (racionalizálás) nem adott feleletet.

Taylor megfigyeléseinek és tapasztalatainak gyakorlatra váltása mindig a munkások élénk ellenkezésével találkozott. Csodálatosnak látszik ez, ha elolvassuk Taylor munkáját, amelyben többször és nyomatékosan kijelenti, hogy mennyire szíven viseli a munkások javát és főleg az ő érdekükben igyekszik az üzemvezetést tudományos irányban fejleszteni. Az ellentmondásnak megvannak azonban az alapos okai azokban a hibákban, melyek részben már a „rendszer” születésekor megvoltak, részben pedig később csuszta bele.

Az utóbbiakhoz tartozik az a tény, hogy a kapitalizmus Taylor gondolatait az emberi munkaerő minden tekintet nélküli kizsákmányolásának „tudományos” alapjává tette. A csodálatos tehát az lenne, ha a munkásság nem tette volna Taylor rendszerét politikai és gazdasági kritikájának tárgyává.

A taylori üzemvezetés tanának belső hibái közül kettő különösen jelentős. Az első formái Taylor és tanítványai alapgondolataik összefoglalására szerencsétlen és alkalmatlan formát választottak. Tudniillik a taylorizmus egyáltalán nem rendszer, hanem Taylor és zseniális üzemmérnökök nagyrészt rendkívül értékes és érdekes tapasztalatainak gyűjteménye, mely néhez áttekinthetősége miatt könnyen adhat félreértésekre alkalmat. Továbbá az, amit Taylor „tudományos”-nak mond, nem mérhető azzal a mértékkel, amit mi a tudomány mértékének szoktunk tekinteni. Az ő „scientific management”-je nem „tudományos”, hanem *praktikus*, vagy *észszerű üzemvezetés*-nek fordítandó. Nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy a taylorizmus születésekor az amerikai fiatal szel-

lemi kultúra egész más és a miénknél sokkal alacsonyabb követelményeket állított a tudomány elé.

Ennél sokkal fontosabb és alapvetőbb tárgyi hiba az, hogy a taylorizmus az embert és a teljesítményét az üzemvezetés keretein belül kifogásolható helyre állítja. Igaz ugyan, hogy Taylor a munkamenetnek technikailag előnyösebb átalakításán, rendszeres kutatásán kívül a munkás érdekében a munkamegosztást, a főlősleges megterhelés elkerülését, a munkabély betöltésénél a munkás testi és lelki diszpozíciójának tekintetbevételét, „igazságos” bérrendszert, harmónikus együttműködést, tehát csupa üdvös dolgot követel, de a valóságban, alapjában véve egészséges gondolata, egyenértékűvé teszi a munkást a géppel. Durva, de találó *Bramesfeld* hasonlata: „Taylor egyszintre helyezi a két kérdést: mennyi szén és levegőt kell egy technikailag lehetőleg tökéletes fűtéshez adnom, hogy a legnagyobb mennyiségű gőzt nyerjem és mennyi bért, erkölcsi doppingot, meglévő rátermettséget, testi erőt kell befektetnem, hogy a legmagasabb teljesítményt érjem el?”

Megkísérelték több ízben a „rendszer” megjavítását, de vagy csak részlegesen oldották meg a kérdést, vagy célkitűzésben messze kikerülték a problémát, mint ahogy figyelmen kívül hagyja ezt a nagy horderejű hibát a *fiziológiai felfogás* is. Ennek szempontja rövidesen a következő: kiszámítandó, hogy az emberi szervezet mily mértékben tudja a felvett táplálékban rejlő energiát hasznos munkává változtatni, illetve hol van az a határ, amelyen túl a munka a test jóvátehetetlen kirablását jelenti, amit semmilyen bér sem pótolhat. Hasonló az ugynevezett *fáradtsági pont elmélete*, amely abból indul ki, hogy ugy fizikai, mint szellemi tekintetben a szervezet teljesítőképesége fokozatosan csökken, elfárad. A legalacsonyabb, gazdasági szempontból még használható teljesítmény és a szükséges pihenőidő együtt adják

meg a munkás maximális kihasználhatóságát, ha a munkafolyamatban minden felesleges fáradtságot és megerőltetést kerültünk vele. Azonban ennek az elméletnek a gyakorlatra váltása azért rendkívül kérdéses, mert semmiféle mértékegységet nem ismerünk, amellyel a fáradtság fokát megmérhetnénk.

A hiba elkerülésére szolgál az *organizatorikus* elmélet; alap gondolata a munkamenet olyan megszervezése, hogy az ember lehetőleg kiméltessék. Nem elégszik meg a pusztá okoskodással, hanem az emberi munkateljesítmény optimális körülményeit magán a munkahelyen és a dolgozó emberen igyekszik megfigyelni. Így keletkezett a munka tanulmányozása, a munkamozdulatok mérése formában és térben, a munka körülményeinek aprólékos analízise és annak a megismerése, hogy optimális teljesítményt, surlódásmentes, automatikus és harmónikus munkamenetet csak optimális környezetben és optimális körülmények között várhatunk.

A fiziológiai szempont megoldásában elkerüli a problémát, mert igaz ugyan, hogy az emberi teljesítőképeség határait tekintetbe veszi, de az embert mégis csak többé-kevésbé kedvezően kezelendő szerszámnak tekinti a termelésben. Ezzel szemben az organizatorikus felfogás a feladat nagy részét megoldja, mert a külső gátlások eltüntetését, vagy legalább is csökkentését kísérel meg. A termelési folyamatot úgy akarja megváltoztatni, hogy az teljesen alkalmazkodjék a «dolgozó ember» testi és lelki adottságaihoz. Rendkívül értékes ebben a felfogásban az, hogy nem csupán üzemtechnológiai és konstruktív-technikai rendszereket és eredményeket állít szolgáltatába, hanem a pszichológia és a pszichoanalízis tudományát is segítségül veszi. Az embert rendkívül finom, komplikált és érzékeny műszernek tekinti, «amely» nem szerszáma, hanem részjelensége a termelés folyamatának. Az ipari termelés minden formájában meglévő három része, a tervezés, a technikai kivitel és a gazdasági értékesítés mellé egyenrangú problémává teszi az embert.

* * *

Az előző pontban láttuk, hogy a taylorizmus (ma használatosabb nevén racionalizmus) milyen álláspontot foglal el a munkással szemben, most igyekezzünk a racionalizálást a munkás szempontjából megírni.

A kapitalisták (és sok szocialista is) a racionalizálás következményeképpen rövidebb munkaidőt, a termelés kiterjedésével a munka-

nélküliség csökkenését, magasabb béreket és az árak leszállítását ígérnek. Ezzel szemben azt látjuk, hogy a racionalizált üzemekben nem a munkaidőt szállították le, hanem a *főlölegessé vált munkásokat bocsátják el*. Feltéve azonban, hogy a munkamenet felaprózása következtében az üzemnek több munkásra van szüksége, a létszámemelés viszonylag jóval kisebb, mint a racionalizálás révén elért többtermelés, tehát végeredményben az ipari tartalékhad-sereg, a munkanélküliek tömege nő, ami természetesen a bérek lenyomását okozza.

A racionalizált üzemből esetleges munkaidő- rövidülés mellett is a munkamenet rendkívül felfokozott tempója a munkás korábbi elhasználódását jelenti, a racionalizált munkás sokkal hamarabb kerül rokkantállományba. A munka intenzív ritmusa nem engedi, hogy a munkás akár egy pillanatra is kiessen a gépszerű mozdulatokból (futószalag), ami ugyan a termelés, tehát a profit javára, de mindenesetre a munkás kárára van. Feltéve a munkabér emelését, az nem állhat arányban a termelés emelkedésével és a munkaerő nagymérvű kizsákmányolásával, mert akkor nem mutatkozna nyereségtöbblet a racionalizált üzem javára.

A racionalizált termelés áruinak áresökkenését csak a szabadversenyos kapitalizmus korában várhattuk volna, ma azonban a trösztökben és kartellekben tömörült vállalatok a termelés olcsóbbodására való tekintet nélkül, hegemoniájuk biztonságában akadálytalanul emelhetik az árakat. Tehát a bérek az összességében csökkenésen kívül is vesztenek vásárlóértékükben, nyomor lesz urrá a fogyasztók nagy tömegei fölött. Az ipari kapitalizmus belföldi piacának összezsugorodása következtében kénytelen áruját exportálni, még pedig a külföldi piac megszerzésére esetleg dumping-árakon. Ennek következménye az államok vámvédelmi intézkedései, az exportáló állam retorzióval él, amivel megszületett a vámháború, mely könnyen vonhat maga után fegyveres, imperialista háborút.

Nagy vonásokban vázoltuk a következményeknek azt a sorát, ami a «termelés ész- és célszerűbbé tételéből» fakad és amely kell, hogy a munkásságot harcra ösztökélje ellene. Nem vádolhatnak bennünket «géprombolással», mert nem a termelés technikai és szervezeti ész- és célszerűbbé tétele ellen küzdünk, hanem az ellen, amit ezen a címen a dolgozók rovására a profit érdekében elkövetnek.

Harcot hirdetünk a kapitalista «racionalizálás» ellen (ami nem egyéb újabb kizsákmányolási módszernél) és követeljük a dolgozó ember érdekeit szolgáló ész- és célszerű termelés megorganizálását, ami egyik alapfeltétele a szocialista társadalomideál megvalósulásának.

Szántó Róbert

munka

DR. FRITZ ADLER: HA MÉGIS KITÖRNE A HÁBORU . . .

Tizenöt év mulott el a háboru kitörése óta és most már igazán itt az ideje, hogy felvessük a kérdést, mit csinálna ma az Internacionále, ha mégis kitörne a háboru, hiszen tizenöt évvel ezelőtt éppen a háboru kitörése okozta az Internacionále összeomlását. A háboru után az I.-t újból felépítettük és a hamburgi megegyezőkongresszus óta az I. a lábbadozó állapotában van, most tehát már itt az ideje, felvethetjük a kérdést: mit csinálna az I., ha a háboru mégis kitörne. Az öregebb generációban bizonyos, még a háboru alatt kialakult véleményt kell revideálni és átneézni, a fiatalabb generáció viszont győzze le azt a gyanakvást, amely benne az I.-val szemben éppen a világháboru alatt történtek miatt van. Természetes ez a gyanakvás és kételkedés bizonyos pontig érthető, mert hiszen mindaz a hiba, amit a II. Int. a háboru kitörésekor és a h. alatt elkövetett, teremtette meg ezeket az érzéseket, de mégis nem szenvedéllyel, vagy egyszerű tagadással kell ezt a kérdést kezelni, hanem éppen a fiatalabb generációnak, amelyek az új háboru esetén való állásfoglalás kérdését meg kell oldania, meg kell vizsgálnia ezt a kérdést és alaposan megvilágítania.

Világos, hogy az elmúlt háboru esetén történt állásfoglalásnál helyesebb állásfoglalást csak abban az esetben érhetünk el, ha végre ténylegesen internacionalisták, ténylegesen nemzetköziesek leszünk.

Mit jelent ez: «nemzetköziesek lennünk»?

Már a «Kommunista kiáltvány» megállapítja, hogy az igazi internacionalista a különböző nemzeti harcokban az egész proletáriátus közös, a nemzetiségtől független céljait követi s hogy a proletáriátus és burzsoázia közötti harcban mindig az egész mozgalom érdekét képviseli.

Az igazi internacionalista, Otto Bauer szerint «a nemzeti demokrácia követelését, akár milyen nemzetről is van szó, a proletáriátus egész mozgalmának alárendeli.» Természetes, hogy minden mozgalmat, minden nemzeti megmozdulást, amely Európa demokratizálódását célozza, támogatunk, de minden nemzeti követelést, amely a szociális, vagy politikai reakciót szolgálja akadályozunk. A nemzeti egyenjogúság és önrendelkezés tehát csak úgy érdekel bennünket, amennyiben ez a proletáriátus összmozgalmának érdekeit szolgálja. A nemzetközi gondolkodás elismeri a közös osztályérdek előjogát a nemzeti érdekekkel szemben.

Tény, hogy ettől az internacionális gondolkodásmódtól a háboruban és a háboru kitörésekor nagyon sok, a munkásmozgalomban résztvevő, sőt szerepet is vivő párttag eltávozott. Voltak, akik annyira mentek, hogy azo-

nosították magukat államuk imperialistáinak céljaival és ezzel automatikusan kizárták magukat a munkásmozgalomból és minden szocialista előtt elvesztették becsületüket. Voltak, akik a «haza védelme» és a «védelmi háboru» veszedelmes teóriáját vallották és ezek a szociálmunkások, szociálpatrióták még ma is sokan vannak a különböző országok szociáldemokratá pártjaiban. Nagyon kevesen maradtak meg az internacionalista gondolkozásmód mellett és a mai munkásmozgalom, a mai Internacionále nagyobbára ebből a kétfajta árnyalattól és felfogásból tevődik össze.

Kétségtelen, hogy a háboru kitörésekor maga a nemzetközieség vált problémává azok előtt, akik a hazát helyezték a nemzetközieség fölébe. A nemzet, a nép szeretete és a nemzetközieség nem zárják ki egymást, de abban az esetben, ha a kettő közül választani kell, akkor a szocializmus alapján álló, a marxizmus szerint gondolkodó az internacionalizmus mellé áll. A szociálpatrióták ugyan szintén hivatkozhatnak munkásérdekekre (mint Jaurès is tette), de ezek a részletérdekek eltűnnek a teljes, nemzetközi proletáriátus érdekei mellett.

Bizonyos, hogy Marx 1847-ben irt sorai „A munkásoknak nincs hazájuk, nem lehet tőlük elvenni azt, amivel nem bírnak“ óta a helyzet változott. Akkor a munkásosztály teljesen jogtalanul élt az államban, az ország nem az ő hazája volt. Ma már a munkásosztály sok államban hatalom lett, szervezett hatalom, mely gazdasági és politikai jogokat verekedett ki magának. Ha mindez nem így lenne, ugy a proletáriátus mozgalmának, annak a nyolc évtizednek, amely a komm. kiáltvány óta eltelt, nem lett volna semmi értelme és eredménye. Büszkén vallhatjuk, hogy volt és éppen ezért kell a kiáltvány előbbi mondatát pontosan megvizsgálnunk és a mai helyzetben való megállását átgondolnunk. Mert nem akkor vagyunk marxisták, ha Marx évtizedek előtt leirt mondatait meggondolás nélkül utána mondjuk és idézzük, hanem akkor, ha az ő akkori metódusát a mai helyzetre alkalmazzuk és a mai helyzetet az ő metódusa szerint megvizsgáljuk. Ha így, ilyen szempontból értjük a marxizmust, akkor megállapíthatjuk, hogy a mai proletáriátusnak immár nem olyan közömbös az állam fennállása, a haza fennmaradása, vagy elcsúszása, mint volt ez a kiáltvány idejében. De mindezek ellenében nem oszthatjuk a szociálpatrióták álláspontját és világossá kell előttük tenni, ha a munkásosztály érdekelve is van a haza érdekeiben, mindezek előtt és ezek fölött áll osztályának, az egész nemzetközi proletáriátusnak az érdeke. Sajnos, a munkásságban ez a nemzetközi szolidaritásérzés sem a háboru kitörésekor, sem mind a mai na-

ig nem fejlődött ki eléggé, éppen ezért kell nekünk a tényleges nemzetköziséget, mint a szocializmus egyik előfeltételét hangsúlyoznunk. Be kell látnunk, hogy a nemzetköziség legfeljebb a munkásmozgalom élcsapatában (esetleg annak is csak egy részében) van meg és egyik legfontosabb feladatunk ezt az egész munkás-ságba beoltani.

Mihelyt a proletariátus osztályfeladatai magától értetődőek lesznek, kifejlődik az internacionalizmus, mint elvi meggyőződés. Ezt azonban a gyakorlatba átvinni nem olyan egyszerű és számolni kell a különböző munkásmozgal-
mak különbözőségével, az érintkezés nehézségeivel, a távolsággal. (A III. Internacionálé nagy tévedése ott van, mikor egy központból akarja egy sémára beállítva az összes nemzetek munkásmozgalmát irányítani. Ez bizonyos mértékben érthető volt a háboru utáni esztendőben, mikor mindenütt a világon egyformán széteső kapitalizmus, fegyverrel bíró proletártömegek és egy újra csak nehezen éledő államhatalom állott a munkásosztályal szemben. De ma, mikor minden államban magához tért már az uralkodó osztály, a forradalmak leverettek, vagy visszacsinálódtak és a fascizmus, vagy áldemokratizmus, vagy reformizmus különböző fejlődési periódusában állnak az államok. Ilyenkor központi séma szerinti nemzetközi munkásmozgalom meggondolatlan és kárhözvethető.) A különböző nemzetek munkásosztályainak nemzetközi érintkezése mellett természetesen kellene közös irányvonalak az Internacionale akciójánál. Ezek az irányvonalak kikristályozódnak és a tényleges közös politikában gyakorlatilag keresztülvihetők. Ilyenek voltak a május 1 megünneplésének közös akciói és a nyolcórás munkaidő közös akciója. Ilyen egyöntetűeknek kell lenni a békét követelő akcióknak is. Az Internacionale természetesen elvben egységes abban, hogy a békét megtartani elsőrangú feladata. De nem mindig volt ez így. Marx és Engels a kiáltvány körüli években nagyon bizott egy háboruban, mert ebből a háboruból a tőkés osztály meggyengülését és a munkásosztály helyzetének feljavulását remélte. A mai napokban a III. Internacionale szintén hasonló gondolatmenettel várja és reméli a háborút, mert ebből az új háboruból várja a világforradalmat. Mint már mondtam, egy marxista mondás vagy taktikai álláspont kritika nélküli átvétele még nem jelent és nem jelenthet marxizmust, csakis a marxista szellemében való cselekvés, ma, a mai helyzetben való cselekvés tehet marxistává. Nagyon jól tudjuk, hogy Marx maga sem volt mindig és minden körülmények között pacifista, vagy háboruellenes. Az első Internacionáléban is a bakuninisták és nem a marxisták hozták a békekérdést diskuszióba. 1868-ban az Int. háboru esetére a háboruba keve-

redő államok munkásainak az általános sztrájkot ajánlja, mint tiltakozó és akadályozó fegyvert. Azóta a háboru kérdése az Int. fontos kérdései közé tartozik. 1870-ben úgy a francia, mint a német munkáspártok, szocialisták tiltakoztak a háboru ellen és csak az azután következett hosszú békeperiódusban az 1889-ben alakult II. Int. életének első évtizedeiben szorult ez a háttérbe. De amikor újból előtérbe is lépett, még a háboru előtti pár évben a legnagyobb háboruellenesség idején is voltak az Internacionáléban árnyalatok, amelyek a háborut, egy bizonyos háborut kívánták. Így például a lengyel szocialisták, akik közül évenként a cári Oroszországban átlag kétszázat végeztek ki, bizony kívánták a háborut a cári Oroszország ellen, mert ettől a háborútól remélték a zsarnok uralom összeomlását és a lengyel munkásság felszabadítását. Természetesen ilyen árnyalatok és felfogások jelentéktelen irányzatok voltak az Internacionálé teljes felfogásával szemben, amely igenis a béke megtartása mellett foglalt állást.

Ma a II. Internacionálé a föltétlen «Soha többé háboru» állásponton van. Éppen ebben rejlik egyik döntő különbsége a III. Internacionáléval szemben, amely, mint már említettük, éppen a világforradalmat reméli egy elkövetkezendő általános háborútól. A II. Internacionálé az az álláspontja, hogy az elkövetkezendő háboru nemcsak a kapitalizmust rombolhatja össze, hanem a szocializmus megvalósításának előfeltételeit, azt a kulturát, amelyből a munkásosztály megerősödve a hatalmat meghódíthatja. A II. Internacionálé a szocializmus megvalósítását éppen e rombolás, ez értékeknek megsemmisítése nélkül akarja elérni és reméli is elérni. A bolsevista, a III. Internacionálé viszont a háborun keresztül várja a proletariátus bolsevizálását és aztán a szocializmus felé való haladást. Természetesen ezt a két felfogást, mint két gazdaságtörténelmi felfogást lehet egymással szembe állítani. Mindkét felfogás a két Internacionálé demokrácia-diktatura felfogásának eredménye és ezeket a felfogásokat tudományos szempontból kell vizsgálnunk és megvitatnunk.

Bizonyos, hogy a világháboru a munkásosztály mozgalmát jelentős lépéssel előrevitte, a munkásmozgalom ma egészen más, mint háboru előtt és a háboru a világtörténelem mozdonyának bizonyult. A háboru összetörte a feudalizmust, Ausztriában, Németországban, Oroszországban és más országokban megintatta a polgárság hatalmát. Mindezek ellenében tulságosan egyszerű volna az a megállapítás, hogy a következő háboru ugyanígy hasznára lenne a társadalmi haladásnak. Az Internacionálé feladata a béke megtartásáért harcolni és legfeljebb a kitört és meg nem akadályozható háboru esetén szabad a gondo-

lattal foglalkoznia, hogy ezt hogyan használja fel és ki a proletárosztály felszabadítására. Ma azonban a II. Internacionálé szilárd véleménye az, hogy a béke megtartásáért kell küzdenie. Az egyetlen kérdés, hogy milyen fegyverekkel?

Sokan azt gondolják, hogy az Internacionálé azért mondott csődöt 1914-ben, mert a háboru kitörését nem akadályozta meg. Azonban a nagy nemzetközi kongresszusok többsége mindig tisztában volt avval, hogy még nincsen meg az ereje egy ilyen háboru megakadályozására. A megakadályozás kérdése már 1868-ban felmerült a kongresszuson, ahol az általános sztrájkot, mint eszközt egy háboru megakadályozására határozták el. A német-francia háboru kitörésekor meg is volt a hajlam és a szolidaritás, azonban eredményt — mint tudjuk — nem értek el.

Az általános sztrájkokról egyedül csak ezen a kongresszuson határoztak. Erről a határozatról azután a «béke évtizedei alatt» megfeledkeztek és csak újra 1907-ben, mikor egy európai háboru már előrevetette árnyékát, hoztak a stuttgarti kongresszuson határozatot, amely határozat azután ugy 1910-ben (Kopenhága), mint 1912-ben (Basel) érvényben maradt. Ez a határozat azt mondja, hogy háboru kitörésének veszélye esetén az érdekelt országok dolgozói, azok pártjai, parlamenti képviselői, valamint az Int. irodája kötelezve vannak minden lehető eszközzel a háboru kitörését megakadályozni. Mint látjuk, az általános sztrájk kérdése nyitva maradt. Voltak, akik ennek a taktikának szigoru megállapítását indítványozták, de ez az indítvány éppen a háboru által megakadályozott 1914. évi kongresszuson került volna tárgyalásra. Láthatjuk tehát, hogy a II. Int. háboru kitörésére általános sztrájkot tulajdonképpen sohasem határozott el! Érdekes különben, hogy az ilyen indítványnak legélesebb ellenzői éppen a marxisták közül kerültek ki (Guésde, Bebel); szószólói viszont a keresztény szempontoktól vezetett független angol munkáspártiak, Jean Jaurés, szóval a nemmarxisták voltak. Guésde azzal érvelt, hogy az általános sztrájk esetén éppen a legjobban szervezett munkáspártokkal bíró országok elveszítenék a háborut, viszont a reakciós államok, ahol a gyengébb munkásosztályok nem tudnák az általános sztrájkot keresztülvinni, ahol a municiógyártás, a szállítás etc. zavartalanul folyik, majd megnyernék. Ebből is látható, hogy a felfogás az volt, hogy a munkáspártoknak nincs meg az erejük a háboru teljes megakadályozására. Az volt az Int. felfogása, hogy a háboru kitörése a legalkalmatlanabb időpont tömegakciók, sztrájkok kezdeményezésére. A tömegakció, a forradalom nem a háboru kitörésekor, de a háboru következményeként fog jelentkezni. A világháboru példája igazat ad ennek a felfogásnak, ha az orosz, német, osztrák, stb.

forradalmakra gondolunk. Ez persze nem jelenti azt, hogy nem kellene megvizsgálnunk, vajjon a háboru kitörésekor nem lehetne, vagy nem kellett volna erőteljesebb akciókat kezdeményezni, mint amelyeket az Int. 1914-ben fogadatosított. Szerintem az Int. csődöt mondása nem abban mutatkozott, hogy nem csinált általános sztrájkot, hogy nem vetette magát a katonai mozgósítási gépezet elé.

Amikor a háboru csak fenyegetett (amely időről a stuttgarti határozat szól) az Int. megtette köteleességét és egységes volt. Lehet ténykedésének célszerűségéről vitatkozni, hibákat megállapítani, mint minden akciónál, de az Int. a béke megtartásának kérdésében egységes volt a háboru kitöréséig. Az igazi probléma, amiről beszélünk kell, azonban akkor áll, ha a háboru kitörésének helyzetét és adottságait vizsgáljuk meg.

A stuttgarti és a későbbi határozatok ezt mondják: «Ha a háboru mégis kitörne, ugy köteleességünk ennek gyors befejezéséért dolgozni és a háboru okozta politikai és gazdasági krízist ki kell használni a nép felrázására és a kapitalista osztályuralom megszüntetésének meggyorsítására.»

Ez így magában nagyon helyes és ha a határozathoz tartották volna magukat, a munkásmozgalmat sok szerencsétlenségtől óvták volna meg. Mégis ezt a szöveget nem helyezte első sorban Lenin és Luxemburg Róza, akik már a háboru előtt azt az álláspontot védelmezték, hogy a háboru következtében az osztályuralomnak össze kell omlania és így a határozatnak nem a megszüntetés meggyorsítását, hanem magát a megszüntetést kell kimondania. Az Int. többsége azonban azon a nézeten volt, hogy a háboru következménye lehet ugyan az, hogy a kapitalista osztályuralom eltűnik, de ez nem okvetlenül következik be. A történelem, sajnos nem Leninnek adott igazat, a világháboru nem volt a törvényszerű következménye a világháborunak, bár a bolsevisták még ma is ragaszkodnak Lenin tévítéletéhez, mondván, hogy, amit az első világháboru nem hozott, hozza a második. Bár a bolsevikieknek ezt, a történelmi eseményeket leegyszerűsítő felfogásukat nem osztjuk, bizonyos az, hogy Lenin oroszországi politikájának sikere éppen abban rejlett, hogy ő minden pillanatban a kapitalista rend megszüntetésének percét leste. És bár politikájának sikere lényegében mégsem ezt az eredményt érte el, bár a világ munkásságának a szocializmus felé való utját sokkal inkább megnehezítette, semmint megkönnyítette, mégis meg kell állapítanunk, hogy a másik oldalon a legtöbb szocialista párt a militarizmus és háborus termelés erejétől lenyűgözve elcsüggedt és utópistának kiáltott ki mindenkit, aki arról beszélt, hogy a háboru a kapitalista uralom megszüntetését sietteti. (Folyt. köv.)

Közli: Nádass József.

A MUNKA SZEXUÁLIS ANKÉTJA

407

Tisztel Szerkesztő Elvtárs!

Örömmel olvastam a „Munká”-ban a szexuális ankét megindítását és a legutóbbi három hozzászólást. Sajnálattal tölt el azonban az a tudat, hogy a legérdekeltettebbek ebben az ankétban, a munkás- és tanulóifjak nem tudtak olyan hozzászólást beküldeni, amely alkalmas a „Munká”-ban való közlésre. Ez a tény azt mutatja, hogy az ifjak még mindig az anyyira elavult és hazug polgári álszemérem hatása alatt vannak, hogy nem mernek és nem tudnak őszinték lenni.

Magam is fiatal munkás vagyok, írásomban megpróbáltam szigoruan a témához szólni és örülnék neki, ha dolgozatomat a «Munka» leközölné.

*

Az ember élete alapjában véve az ösztönön épül fel. A legfontosabb ösztönszerű cselekedetek közé tartoznak: a táplálkozás, a létért való küzdelem, a fajfenntartás, a szerelem. A nemi ösztön, amely az utóbbi kettő középontja, kiindulása minden emberi és állati létnek.

A nemi ösztön természetesen erősebben vagy gyengébben fokozott nemi vágyat (libido sexualis) kelt fel, amely a pubertás ideje alatt kezd határozottan kifejlődni és szenvedélyé alakulni. Ebben és az ezt követő időszakban erősödik mindjobban a nemi kielégítésre való vágy, amelynek problémája a mai társadalmi berendezkedések és elvek miatt úgy az ifjúág, mint az egész felnőtt társadalom egyik legégetőbb kérdése. A nemi ösztön természeténél fogva (mint minden más ösztön is) kielégítésre vágy, tehát ki kell elégíteni. És mi a kielégítés természetes formája? A nemi közösülés (coitus). A mai társadalom „erkölcse” azonban nem engedi meg az ifjuság természetes kielégítését („házasság előtt ne közösülj” stb.) viszont nem világosítják fel a tudatlan ifjuságot a nem természetes kielégülési módok (onania, masturbatio stb.) hátrányai és következményei felől. Mert nézzük a tényeket: a gyermeket már értelme kibontakozása elején félrevezetik még a legtermészetesebb folyamata — a születése felől is. (Gólyamesék.) A gyermek viszont felnő és lehetetlenség, hogy észre ne vegye ezeknek az ellenkezőjét. Most, ha a fejlődő gyermek gondolkodik,

nem tudja megmagyarázni magának, hogy miért nem szabad neki erről tudni és hogy miért nem szabad neki erről beszélni, mikor az egész dolog olyan természetes! Szüleitől tanulja általában, hogy szégyelnie kell nemisége dolgait, hogy szemérmesnek kell lennie. A gyermek most már beérkezik a pubertás időszakába és ifjúvá serdül. Kifejlődő nemi vágyának közepette fentebbi okok miatt teljesen tanácstalanul áll és nem tudja, hogy miként cselekedjen helyesen. Kielégítetlen vágyának lecsillapításához legtöbbször két „mentő” kiutat lát, amit jóakaró pajtások és felnőttek beszédeiből és tanácsaiból vél kihámozni. Az egyik: a prostitúció; a másik: a masturbatio, (onania). Kétségtelen, hogy mind a kettő a nemi kielégítések módszerei közé tartozik, sőt mi több, az első mód természetes, míg csak a második ellenkezik a természet törvényeivel. Azonban, hogy mind a kettő veszélyeket és előre ki nem számítható következményeket von maga után, az bebizonyított tény. Tehát az ifjuságnak nincs módjában, hogy nemi vágyát természetes módon és minden veszedelemtől mentesen elégítse ki. De miért? Először, — mert mint már fentebb vázoltam, — a gyermekori elbutítás és fel nem világosítás a serdülő és már felserdült ifjuságot teljesen zavarba hozza, tanácstalanná teszi, tehát nem tudják cselekedeteiket helyesen megítélni; másodsor pedig: (a nőifjuságra vonatkozólag) a mai polgári társadalom elítéli és megveti azokat, akik természetes ösztönüknél fogva házasságon kívül engedelmesskednek vágyuknak. Természetesen csak azokat veti meg az „erkölcsös és nemes” polgári társadalom, akik nem közülük, hanem a szegényebb kispolgári és munkásifjusághoz tartoznak. Mert a gazdag és előkelő polgárok leányai és feleségei tarthatnak «barátokat» és „házi barátokat” maguknak, de természetesen azért ők mégis „erkölcsösek” maradnak, nem úgy, mint a nőifjuság azon része, akiket ők „eltevélyedetteknek” és „erkölcstelen perszónáknak” minősítenek.

A dolgok ilyenképpen állásánál fogva tehát az ifjuság teljes dilemmában van, mivel nem kapja meg azokat a tanácsokat és felvilágosításokat, amik feltétlenül szükségesek ahhoz, hogy kifejlődő nemi vágyában tájékozott legyen és vita sexualitását a természeti törvényeknek és az egészségnek megfelelően irányítsa.

munka

A mai magyar ifjuság azonban, mivel ezeket a felvilágosításokat sem az iskola, sem szülei, sem a különböző más szervek és testületek. (amelyek az ifjuság nevelésére vannak hivatva) részéről nem kapja meg, kénytelen olyan utómódon szert tenni ezekre az ismeretekre, ahogy tud. Mivel természetesen az ifjuságot érdeklik a nemiélet titkai és különböző megnyilvánulásai, olyan helyek után néz és olyan társaságot keres magának, ahol és amelyekben tudatlanságát tudatossággá, gyakorlatlanságát gyakorlatiassággá fejlesztheti. Ez a törekvés nagyon sokszor válik hátrányára egyes ifjaknak, mert könnyen oly társaságba és oly helyekre jutnak, melyek az ifjak kifejlődő intelligenciájára és illúzióira rendkívül káros és hátrányos hatással vannak. (Ilyen például az is, hogy a különböző diák- és munkásifjakból álló társaságok gyakran a prostitúció karjaiba vetik magukat, hogy nemi vágyukat kielégítsék.) Nagyon természetes, hogy azok az ifjak, akik a prostitúció karjaiba kerülnek, nagyon sokszor beláthatatlan következményű betegségeket (gonorrhoea, szifilisz stb.) és nem ritka esetben perverz vágyakat (sadizmus, fetisizmus stb.), vagy nemi visszasságokat (impotencia) szereznek maguknak. És ezzel tönkreteszik magukat, eljövendő életüket, sőt eljövendő élettársaikat is. (Nem akarok kitérni arra, hogy nem minden prostituált fertőz, hiszen orvosilag is ellenőrzik őket, hanem csak általánosságban szeretnék rámutatni a prostitúcióban rejlő veszedelmekre. Ezt azt hiszem, hogy minden hozzáférő és orvos megtudja érteni.)

Most pedig vegyünk arra is időt, hogy megállapítsuk, mit lehetne ezeknek a visszasságoknak a leküzdésére tenni.

A legelső, ami a szülők és a pedagógusok dolga, hogy a gyermekeket már iskolába lépésükkor meg kell ismertetni a vita szexuális legelősebb dolgairól. (Természetes úgy, hogy ez a gyermek fejlődő lelki világát ne rontsa meg és a gyermekeket ne rántsa oly gondolatokba, amelyek károsak is lehetnek.) Nem szabad a gyermekeket gólyamesékkel áztatni, hanem készszerű és óvatos felvilágosítással kell tudatukba bevinni származásuk titkát. A középiskoláknak pedig már fokozottabb mértékben kell foglalkoznia a tanulóifjuság nemi felvilágosításával, még pedig orvosok előadásai és felvilágosító filmek segítségével. Szintugy az iparostanoneiskolákba is ezt a módszert kell majd bevezetni. Ezeknek a felvilágosító filmeknek és elő-

adásoknak tartalmaznia kell a prostitúció és masturbációban rejlő következményeket és veszedelmeket, szintugy tartalmaznia kell azt is, hogy miként kell ezek ellen védekezni, ha már az ifju beleesett valamely betegségbe, vagy nem tud szabadulni kényszerítő hatásuk alól.

Ezáltal ugy a tanuló, mint a munkásifjuság nagymértékben meg lenne védve a különböző nemi visszasságok és veszedelmek ellen és végre tisztán láthatna és nem lenne tanácstalan vita sexualisában. És a szülők is nyugodtak lehetnének gyermekeik felől.

Nem kívánok rátérni a különböző nemi felvilágosító intézményekre, (házassági tanácsadó, nemibeteg dispanzer stb.), mert manapság, sajnos, az ifjuság — éppen a beléje nevelt hamis álszemérem miatt, — «szégyelli» magát ezekhez fordulni.

A másik, hogy miként cselekedjen az ifjuság, hogy a különböző nemi visszasságokat sajátmaga akadályozza és előzze meg.

Az ifjuság nemi tévelygéseinek és határozatlanságának nemcsak az az oka, hogy elvannak butítva ezen a téren, hanem az is, hogy az ifjuság, bár már kissé fel is világosult, sajátmaga nem tud és nem akar védekezni (bár némileg ez is az előbbi következménye) és tulsok ideje van arra, hogy ezekkel a problémákkal foglalkozzon. (Természetesen, ha kellőképpen és rendes keretek között tudna foglalkozni ezzel a kérdéssel, akkor ez nem esne kifogás alá, azonban, sajnos, nem így van.) Tehát az ifjuságnak olyan dolgokkal kell foglalkozni, amelyek elűzik azt, hogy állandóan csak a nemi problémák izgassák. Ilyenek p. o.: a sportok (nem a verseny, hanem a tömegsport!) és ezek közül is leginkább a turisztika, a torna, az evezés stb. Viszont kerülni kell az ifjuságnak azokat a helyeket és dolgokat, amelyek az ifjuság nemi ösztönét és vágyát alapjában támadják meg és az ifjakat kórosan fokozott illúziókba viszik. (Ilyenek p. o.: az orfeumok, a különböző filmek, könyvek stb., vagy az alkohol és a dohányzás.) Szintugy nagyon vigyázni kell az ifjuságnak a társaságára is, mint amely nagyon fontos szerepet játszik ezen a téren.

Ezek azok az eszközök, amelyekkel meg lehetne változtatni az ifjuság mai szexuális életét és ezekhez az alapelvekhez kell tartani magukat ugy a szülőknek és pedagógusoknak, mint magának az ifjuságnak is.

Schwarz Gy. Árpád

KARL PLÄTTNER: A FOGLYOK SZEXUÁLIS NYOMORUSÁGA

409

A berlini Mopr Verlag kiadásában most jelent meg Karl Plättner könyve a börtönök nemi nyomoráról. Tiltakozás ez a könyv a szabadságvesztés büntetések mai rendszere ellen s fegyházban elszüvett hat esztendő termelte ki. Belőle való a következő részlet.

Minden normális nemi ösztönnel bíró fogoly hosszabb ideig küzd annak megnyilvánulásai ellen, míg végül valamiféle pótlékhoz nyul. Kénytelen vele, mert ösztönét másképp nem győzheti le, az pedig kinozza és megfosztja minden nyugalmától. Kénytelen vele, mert a fogságban el van zárva ösztöne természetes szerelmi tárgyától.

Egy Maag nevű keresztény orvos, aki könyvet írt Freud tanainak egyes részei ellen («Nemi élet és lelki zavarok»), a következőket írja:

Egy ösztön megnyilatkozása voltaképpen nem egyéb, mint a megnyugvás utáni vágy, amelynek módja a tudatos én választására van bízva. Ez a választás lehet helyeslő és tiltakozó. Ha helyeseljük az ösztönünkből fakadt vágyat, megvalósítjuk azt, kiéljük. Ha ellenben tiltakozunk ellene, a vágy többé-kevésbé gyorsan elenyész, hogy aztán bizonyos idő múltán újból visszatérjen. A szexszualitás körében ez a készenlét könnyen önállósulhat; a nagyfokú szervi izgalom ebben az esetben kényszeríti a pszichét a feloldásra, az igenlésre és mindinkább a szervtől való függés viszonyába hozza, a szerv viszont az ösztöni feszültség, ugyyszólván állandó, beteges állapotában marad; az akarat képtelen az ellentállásra. A psziche e részében az én egysége és szupremáciája megszűnt; az ösztön irányítását teljesen a szerv vette át. Ez a lényege minden fegyelemnélküliségnek. A mindjobban tüzelő ösztön irányíthatatlan. Minden állandósága, nyugalma, megfontoltsága és célirányozottsága oda van s a szervezet romlásának irányában hat.

Eppen azért nincs értelme, sőt a legnagyobb mértékben álszenteskedés, elvitatnunk az önkielégülés jogosultságát, mint ahogy hazug dolog tagadnunk a nemi szükségletet, amely egy vagy más formában mindenképpen előtér. Egyszer egy tisztviselő előtt 95 százalékra becsültem az egyedül kielégülők számát, mire kijelentették, hogy nyugodtan beszélhetek száz százalékról is. Mert azok a foglyok, akik nem elégítik ki magukat egyedül, vagy hevenyen betegek, vagy impotensek, vagy valami egyéb testi hibájuk

van, ami lehetlenné teszi, hogy így segítsenek magukon. Hirschfeld a következőképpen ír erről a kérdéstről a „Geschlechtskunde“ első kötetében:

Régi és általánosan ismert tény, hogy a normálszexualitású egyén, ha egyezőneműek környezetébe kerül, — tehát a hajón, a csatatéren, a fogolytáborban, börtönökben, szóval mindennütt, ahol a rendes nemi érintkezés lehetősége nincs meg — gyakran odáig jut, hogy kisebb-nagyobb időközökben „brevi manu“ elégíti ki magát, miközben rendszerint másneműek jelenlétét képzelel. Egyesek ilyenkor a vánkost szoritják karjukba, becéző szavakkal és csókokkal halmozva el, mások a takaróból valami vaginafélét formálnak. Valaki ezt írta a harctérről: „Azelőtt a feleségem volt a jobbkezem, most a jobbkezem a feleségem.“

Ugy látszik, hogy ezeket a megállapításokat a hatósági orvosok egy (kisebb) része is magáévá teszi, amennyiben helyesli az önkielégülést, mint kényszermegoldást. Azt tartja, hogy ez a „kisebb baj“, sőt olykor ajánlja is, vagy legalább megelégedését fejezi ki afelett, ha az emberek a fogságban az önkielégüléshez folyamodnak. Ezek az orvosi kar megértőbb részei, amely ha tétován is, de mégis megkísérli, hogy egy embergyűlöletben megcsontosodott bürokrácia Bastille-je ellen támadásra induljon. A testi-lelki jóegészség mélyebb szempontjai nyilvánulnak meg tehát abban, ha a hatósági orvosok édeskészfanyar helyesléssel nyilatkoznak a foglyok önkielégüléséről. Tudják, hogy a nemi szervek, különösen a nemi mirigyek váladékai a vérkeringés révén mindenüvé eljutnak, így az agysejtekbe is. Ha mármost a váladékok szomatikus eltávolítása nem lehetséges, ugyyszólván túltermelés áll be. A nemi anyagok felszaporodnak, túlhalmozódnak, telítődnek, s az agy köré rakódnak le, mint valami vegyi kéreg. Más szóval: a nemi anyagok hatása túlzott, egészségtelen méreteket ölt.

Egy napon egyik fogolytársam a következőket mondta el:

1923 nyarán egyesült, hogy munkám túlnehézre vált, nem tudtam elvégezni s ezért más társaságba kerültem. Ebben az időben gyomorbeteg lettem. Ez a baj egyébként igen gyakori azoknál, akik régóta fogságban vannak, de ugyyszólván soha sem fordul elő homoszexuális egyéneknek, akik a fogságban is folytathatják megszokott nemi életüket. Kell tehát valami nemi összefüggésnek lennie, amelynek következ-

munka

tében gyomorhaj keletkezik, vagy fordítva, nem keletkezik, azt persze nem tudtam megállapítani, hogy ez az összefüggés miben áll. Mindenestre különös, hogy bár élesen figyeltem a dolgot, ugyiszlván csak önkielégülőknel találkoztam gyomorhajjal. A homoszekszuálisok az örökké egyforma ételt sem unták meg soha, étvágyuk évek multán is jó maradt.

Egy más fogoly W. fegyintézetben a következőket mondta:

Egy egész éven át furunkulózisom volt. Az előtt soha életemben nem ismertem ezt a betegséget. Orvoshoz fordultam, aki a kezelés folyamán egyizben szószerint azt javasolta, hogy elégísem ki magamat egyedül; de mikor aztán néhány hónap alatt 59 kilogrammra fogytam le rendes testsúlyom 77 kilogrammra) és hasztalan kértem pótételadagot, óva intett, hogy mérsékeljem magamat. Amikor figyelmeztettem a tanácsaiban rejlő ellentmondásra, fel volt háborodva és szó nélkül magamra hagyott.

Az emberi szervezet anyagcseréjét tehát a nemi funkciókkal kell összefüggésbe hozni; ha egy fogoly rosszul érzi magát, vagy beteg, a diagnózis megállapításánál mindig tekintettel kell lenni arra, hogy a nemi élettől el van zárva. Azt hiszem tehát, hogy az anyagcserében zavar támad, ha az azt előidéző szervek valamelyik része a szervezet működéséből kikapcsolódik.

Megerősíti ezt a megállapítást dr. Leppmann egészségügyi tanácsos is, aki mint hatósági pszichiáter a következő tipikus kijelentést tette előttem. Állandó fejfájásról panaszkodtam, a tagjaim nehezek voltak, mint az ólom, a tüdőm és vesém tájékán fájdalmat éreztem, erős depresszió és légzési nehézségek jelentkeztek, hörgurutban és egyéb tisztán testi jelentőségű betegségben szenvedtem. Leppmann majdnem konsternált a következő kijelentésével: Napok óta töröm már a fejemet, hogyan magyarázzam egészségi állapotát. Mondja csak, nem gondolja, hogy sok tekintetben szekszuális okokra lehetne visszavezetni a baját? Alighanem a nemi tevékenység megszüntében van a hiba. Mert más-kép bármennyire akarom is, nem tudok kielégítő magyarázatot találni az állapotára.

Leppmannnak ezt a megállapítását Hirschfelddel egészíthetem ki, aki a „Geschlechtskunde“ című már említett könyvében a következőket mondja:

Nem csak az segít és gyógyít, aki az embert formálja az élethez, hanem az is, aki az életet formálja az emberhez. Ha az egyik módon nem boldogulunk, igen gyakran célhoz érünk a mással.

Alapjában kézenfekvő, hogy testünk minden küzdelme a betegségek ellen és az ebből folyó nagyszámu fizikai és kémiai elváltozás igen erősen befolyásolhatja a nemi képességet és a nemi vágyat, a rendkívül finom testilelki

szekszuálmechanizmusra nagy mértékben zavarólag hathat s a nemi ösztönt s az ellene való küzdelmet hol fokozhatja, hol meg csökkentheti, mégis mindezt alig látja be valaki. Tulajdonképpen minden betegségről külön kellene megvizsgálni, hogy milyen befolyása lehet a nemi életre. Jó téma volna egy könyv számára.

A szekszuális neuraszténia megítélésénél Freud hangsúlyozza, hogy a nemi elnyomás gyakran testi szimptomákká konvertálódik és légzési zavarban, remegésben, szívdobogásban, szédülésben, hasmenésben, izzadásban és más hasonló tünetekben jelentkezik. És Hirschfeld hangsúlyozza, hogy „hosszabb absztinencia után nem ritkák a hisztériás betegségek különböző fajtái, a szorongásos állapotok, így különösen az u. n. szivgörcsök, amelyek magasfoku félelem érzettel járnak stb.“

B. fegyintézetben egyszer az orvoshoz mentem, hogy tüdőbajom és bronchitisem ellen keztessem magam. Egyben figyelmeztettem az orvost túlságosan renyhe anyagcserémre és hangsúlyoztam, hogy jobb táplálkozás és több szabadban való mozgás bizonyára javulást eredményezne. Ezzel azonban „gyanussá“ tettem magam. Persze, hiszen csak jobb koszthoz akartam jutni és könnyíteni akartam a büntetésem. Így aztán az orvos a következőket mondta: Ez is csak amolyan esztelen túlzás, amilyennel még hozzá gyakran vissza is élnek. Ne gondoljon oly sokat a bajára, akkor majd elég anyagcseréje lesz. Önkéntelenül is Casanovára kellett gondolnom, aki azt mondta, hogy sokkal több ember hal meg az orvos keze alatt, mint amennyi meggyógyul tőle. Ügyvéd és orvos nélkül sokkal boldogabb lenne a világ. Így is van. Ha a pap vagy az ügyvéd nem ismeri fel a fogoly nemi megnyilatkozásaiban a vér szavát, efelett napirendre lehet térni. De ha az orvos nem látja az emberi szervezet természetes berendezését és szerves életmegnyilvánulásait ignorálja, ez már tragikus. Mert „minél inkább legyőzi az emberi szervezet azoknak a titokzatos nedveknek a hatalmát, amelyek a nemi mirigyekből kerülnek a vérbe, annál inkább egy más erő hatalmába jut, egy oly erőbe, amely rombolást és halált jelent.“ Nincs olyan fogoly a mai „modern“ büntetővégrehajtás területén, aki egyéves fogság után ne válna gyomor-, vese-, szív-, tüdőbajossá, ideg- és kedélybeteggé. Mert a megsemmisülés e légkörében nem fejlődhet emberi élet és testi-lelki egészség. Éppen elegendő mond, ha hivatalos orvosi részről valóban óvatos és tartózkodó vizsgálatok után megállapítást nyert, hogy az anyagcsere, ez a mindenek felett fontos építőerő mélyen meg van zavarva azért, hogy a nemi tevékenységet erőszakosan és önkényesen szüntették, anélkül, hogy ez fiziológiailag és pszichológiailag a legkevésbé is indokolt lenne.

(Die Weltbühne.)

Georg Grosz: Rajz

munka

AZ M. T. E. MATINÉJA A VÁROSI SZINHÁZBAN

A magyar munkásmozgalom utolsó tíz évében három kulturális vonalait lehet megkülönböztetni.

Az egyik az, amelyik a munkásság hosszú küzdelmei, a forradalmak viharai és a reakció nyomása után még mindig a tiszta polgári ideológiától telített művészetet igyekeznek a munkássággal elfogadtatni.

A másik irányzat az, amelyik ismételt kihangsúlyozza, hogy a munkásságnak nem kell művészet. A forma semmi. A lényeg a fontos. A művészet intellektuális mákony, ami elbódítja a tömegeket. Osztályharc kell, semmi más.

A harmadik irányzat nem beszél művészetéről. De tudja, hogy az osztályharc valósága csak úgy lesz a tömegekben is élő hus, érzelmi valóság, ha azt a legegyszerűbb, de mégis a legtökéletesebb művészi formában dolgozza fel, anélkül, hogy ezt a formát kihangsúlyozná. Ez az irány szigorúan a valóság talaján állva igyekeznek az ember érzelmi világát úgy felgazdagítani, igyekeznek a valóságot olyan egységbe, olyan viszonyba hozni a proletariátussal, hogy ez fegyver legyen az osztályharcban, hogy emberi és szocialista demonstratív erőt jelentsen az uralkodó osztállyal szemben.

A *Munkás Testező Egyesület* március 16-án a Városi Színházban rendezett kulturmatinéjának ilyen demonstratív jellege volt. S így több volt, mint egy egyszerű eset, amely mellett szóltanul el lehet menni. Amit semmitmondó, dilettáns, a munkásság kultúrtörkévéit félreértő vagy félremagyarázó beszámolóval el lehet intézni.

Az erőnek, az egészségnek, a tornának a kollektív tömegmozgalom ez egyik legszebb megnyilvánulásának társadalmi és emberi jelentőségét és szerepét Kassák Lajos kórusjátéka határozta meg. Ebben a keretben a torna egyszerű mozdulatai harci eszközzé, emberi tisztasággá, a proletariátus akaratává fokozódtak fel, anélkül, hogy egyetlen egyszer is meg kellett volna változtatni eredeti lényegüket, úgy, ahogyan azt a Madzsar Alice-féle táncsoport megváltoztatta.

Ugy a tornaszámok, mint Kassák kórusjátéka a valóságból indultak ki és a realitások keretei között maradtak. A kórusjáték ettől az árnyképekkel sem tért el. Az árnyképek egyszerű, reális mozgásának csak az volt a célja, hogy a munkásság helyzetét összesűrítve, költőien szemléltető módon, a maga összefüggésében mutassa fel, úgy, ahogyan azt a szocialista szem látja. És ahogyan azt a szocialista előadó a szavakban kimondja. A „Munka” szavalókórusának két szólistája, Verzenyi Margit és Heimer Jenő szinte tökéletesek voltak vállalt szerepükben.

A kórus betanítója pedig, K Simon Jolán nagy szakértelemmel, a költő szavainak tiszta plaszticitásával szólaltatta meg a munkásfiatalok kórusát.

A Madzsar Alice-féle táncsoport nem a valóságból, hanem saját „művészetéből” indul ki. A valóság utánczása csak ürügyül szolgál arra, hogy Madzsar Alice művészet-felfogásának belső ellentmondásait elleplezze a laikus szemlélő előtt. Természetes következménye ennek, hogy a géppel is csak azért foglalkozik, mert ez ma divat, amivel a modernség látszatát lehet kelteni. Mindaz, amit

csinálnak, nem többlet, nem fejlődnek ki benne új *alakító* erők. Mert ugyanakkor, amikor pontosan lekopirozzák a gép mozdulatait, (ami nem okvetlenül fontos a gép könyörtelenségének, keménységének a kifejezéséhez) ezzel a lekopirozással egyidejűleg ködökbe burkolják a gép realitását. És elviszik a valóságtól, elabsztrahálják.

A szocializmus kulturája és művészete a tömegek új után való vágyakozásait nem azzal elégíti ki, hogy a valóságtól elviszi őket, hanem ellenkezőleg, a dolgok távlatának a kiszélesítésével még inkább behelyezi a valóságba. Hogy a dolgoknak ki tudja fejteni a jelentőségét, úgy ahogyan azt az MTE igyekezett a kifejezni az árnyjátékban csak úgy, mint a gyermektornában, a nők svédgyakorlataiban és a lendületben, ötletekben tökéletes partertornában.

Ez adja meg a súlyát ennek a matinének, aminek hasonló egészséges megnyilvánulások bizonyosan el fogják vinni a munkáságot az igazi művészethez, az érzések gazdagságának és a valóságot a szocializmus irányvonalában formáló akarat szépségeinek felismeréséhez.

Gró Lajos

FRIEDRICH STERNBERG ÚJ KÖNYVE

(*Der Imperialismus und seine Kritiker, Soziologische Verlaganstalt, Berlin*)

Sternberg e könyve előző művének, a három évvel ezelőtt megjelent *«Imperialismus»*-nak folytatása és kiegészítése. Az imperializmusra vonatkozó megállapításai ellen számos támadás és éles kritika hangzott el szociáldemokrata, ausztró-marxista és kommunista teoretikusok részéről egyaránt. Új könyvében Sternberg felelni próbál támadóinak is.

Sternberg kutatásainak kiindulópontja Rosa Luxemburg akkumulációelmélete, amely szerint a modern ipari országoknak feltétlenül szükségük van olyan területekre, ahova a gép és a modern termelési technika még nem hatolt be. Rosa Luxemburg konklúziói nagyjában a következők: a fejlődött kapitalizmus nem létezhet *«pre-kapitalista»* környezet nélkül, vagyis olyan területek nélkül, amelyek a munkások még nem bérmunkás jellegűek. Szüksége van a kapitalizmusnak ily területekre, hogy innen szerezzék meg a nyersanyagot és az olcsó emberi munkaerőt és ide exportálja a kész árucikkeket. Abban a mértékben, ahogy meghódítja a kapitalizmus előtti állapotban lévő területeket, abban a mértékben erősödik és élesedik a küzdelem az egyes ipari országok között, amelyek számára a piacok egyre szűkebbek s a felhalmozódó tőkék egyre nyomasztóbbak lesznek. Az imperializmus eredete és forrása itt van.

Sternberg magáévá teszi Luxemburg alap gondolatát. De tovább is megy: tanulmányozza a *«pre-kapitalista környezet»* hatását korunk néhány döntő fontosságú jelenségére; a túlnépesedésre, a munkabérre és a termelés válságaira. Bizozo-

nyitja, hogy az ipari országok fejlődésüket a gyarmati és félgymarmati területekre való behatolásuknak köszönhetik. Ez az oka annak is, hogy a kapitalizmus fejlődésének első felében nem mutatkoztak azok a súlyos következmények a munkásságra nézve, amelyeket Marx megjósolt. Az «ipari tartaléksereg», a munkanélküliek tömege, elég hosszú időn át viszonylag kis számu maradt. Az a tény, hogy a gyarmati országok nagy árutömegek elhelyezését tették lehetővé, hosszú időn át a színes munkásságra háritotta át a nagy kapitalista országok proletariátusáról a nyomort. E tény hatása természetesen a bérek alakulásában kifejezésre jutott. Míg a «Kapital»-ban Marx, aki a kapitalizmus törvényeit elméleti tisztaságukban igyekezett megállapítani, tudatosan eltekintett attól a tényről, hogy a föld jelentékeny részén még a kapitalizmuselőtti termelőviszonyok állanak fenn, s így ahhoz a következtetéshez jutott, hogy a bér csak kivételes esetekben és rövid ideig haladhatja meg a munkás munkaerejének reprodukálásához feltétlenül szükséges primér cikkek árának összegét, s hogy a bér munkás állandóan a teljes nyomor, az éhezés veszedelmének árnyékában él, addig ezt a tételt a múlt század utolsó és a huszadik század első évtizedében a valóság megcáfolni látszott. A nagy ipari fejlődés, a gyarmati országok féktelen kizsákmányolásából származó szuperprofit a munkásságnak is juttatott néhány morzsát, s úgy látszott, hogy a kapitalizmuson belül is állandóan javítható a proletariátus helyzete és életszínvonala. Az elnyomorodás elméletének ez a látszólagos cáfolata nem kis részben szolgált érveül a revizionizmus híveinek.

Ezek a tények természetesen már Sternberg előtt is felkeltették a szocialista teoretikusok figyelmét. Már Engels és Rosa Luxemburg, a múlt század utolsó éveiben, utalnak e jelenségre. De Sternberg az érdem, hogy szisztematikusan feldolgozta, elméletileg aláépítette és adatokkal bizonyította a Rosa Luxemburg tökéhezalmozódáselméletének helyességét. Ő is megállapítja, hogy a kapitalizmus expanzív korszakában az új területek meghódítása enyhíti a gazdasági válságok súlyát. Az imperializmusnak köszönheti Európa kapitalizmusa, hogy az ipar e földrészen egy fél évszázadon keresztül állandóan emelkedő konjunkturát mutatott, s hogy az időnként fellépő válságok nem voltak sem nagyon hosszantartóak, sem nagyon súlyosak.

Am az utolsó évtizedekben a terjeszkedés tempója meglassult, majd megállt. Az új földterületeken is megindul az ipari fejlődés: maga a beözönlő gyarmatosító fináncetöke indítja meg. Ezzel együtt a gyarmati országok gazdasági politikája egyre inkább elzárkózó lett, mindinkább elzárja a határokat az «anya»-ország s más országok előtt, amelyek most már konkurrensneknek számítanak. A «viszonylagos túlnépesedés», a munkanélküliek hadserege hirtelen felduzzad. A romló konjunkturájú kapitalizmus és a munkanélküli tartaléksereg kettős nyomása közt az európai ipari proletariátus lassankint elveszti előnyös helyzetét. Piacok hiányában az iparra egyre sürűbb és egyre súlyosabb krízisek sora vár. Marx törvényei, amelyeket egyideig megcáfolni látszottak a tények, végül mégis helyeseknek bizonyultak. Az emberiség előtt ez az alternatíva áll: vagy a civilizáció

teljes pusztulása az imperialista háborúk során vagy a nemzetközi szocializmus megvalósítása.

Igy szól Sternberg tétele. Az utolsó tíz évben a szocialista elmélet kevés ilyen jelentős munkát mutathat fel: a napi események, a mozgalom aktuális problémái sok kitérő teoretikust elvontak az elmélet továbbépítésétől. Nyugodtan mondhatjuk, hogy Sternberg munkája rendkívüli jelentőségű, mert megvédi és igazolja a marxi elméletet egyik legjobban támadott szakaszán és egyben továbbépíti s a jelenkor eseményeire is alkalmazza azt.

Justus Pál

A KÉT PÓLUS

«A misztikus nép ott — az orosz — igazság princípiumának megvalósítását szenvedti át. Amerikát itt, az egymásnak szegülő, egymással szembenálló fajoknak ezt a konglomeratúmat végső eredményeképpen ugyancsak misztikus elképzeléseken felépülő akarat tartja össze a dolgozó ember javára. Ugy látszik, hogy az ember veleszületett ösztönének, az önfentartás meg-megmutatkozó tendenciájának sokkal jobban megfelel az amerikai módszer, mint azok a módszerek, amelyekkel a százötvenmilliónyi orosz népen belül a hatalmon levőknek egy, — a proletariátus elhivatottságának fanatikus előharcos — csoportja céljait meg akarja valósítani. Minél többet látunk a világból, annál kevésbé hajlik az ember arra, hogy csak az egyik oldalnak adjon igazat. Az emberiség jövőjét folytatott harcban szükségünk van arra, hogy a két pólus egyikét se veszítsük el szemünk elől. Mind a kettő a kultura újat határozza meg, s az a két irány, mely megrendíti a világegyetem fugáit: Moszkva és Amerika.»

Egyik legkonzervatívabb és feltétlenül leelőkelőbb német folyóirat, a Neue Rundschau hozza ezeket a sorokat egy hatalmas cikksorozat bevezető akordjaképen, melyben Artur Holitscher «Wiedersehen mit Amerika» címmel számol be alig pár hónappal előbb tett amerikai utjáról. Artur Holitscher egyike a legértékesebb jelenségeknek a modern irodalomban. Megteremtője annak az utleíró formának, amely mindenütt: tömegeket fedez fel, gazdasági strukturákat tár fel, világnézetet ad ott, ahol a globetrotterek ismert fajtája, legfeljebb szép palotákat ír le vagy érdekes jeleneteket rajzol meg «színes» képekben.

Amerika és Oroszország egymással való szembeállítás, vagy helyesebben egymás mellé állítása sem új dolog. A múlt évben egy francia folyóirat rendezett ankétot abban a kérdésben, hogy melyik az az irány, amelyik az emberiség fejlődését meghatározza és a válaszok abban kulmináltak: az amerikai és az orosz szellem egymásra találása. Stefan Zweig, a híres író pedig egyenesen rámutat arra, hogy a két világnak egy sorsdöntő közössége van: mind a kettő minél nagyobb tömegek, minél teljesebb jólétére törekszik.

Ez a jólét a «prosperity» — az amerikai életnek mai meghatározója. Holitscher megállapítja, hogy a polgári jólét: ez a munkásosztály természetes gazdasági helyzete, erre törekszik a bevándorló, ebben él a már letelepedett. «S az a

munka

prosperity az, amely a munkás osztályöntudatát megölte és a szociális harc tendenciáját teljesen eltompította», — írja Holitscher. Majd: «Amerikában nincs semmi, ami osztályharcot idézne elő és azt támogatná». Hogy Holitscher fejtegetéseit megértsük, ismernünk kell az amerikai munkásság belső struktúráját.

Az amerikai az élet mechanizálásra lörekszik. Nemcsak az érzelmi és gondolatvilágot standardizálják, de magát a produktív is. A termelés középpontjába precíziós készülékek kerültek, amelyek segítségével pontosan, a modern tudomány minden felkészültségével ejtik meg a „Test“-et, a munkás munkaképességének mértékét. Az amerikai munkás elhelyezkedésének ez a „test“ az alapja, s aki ezt a próbát nem állja meg, az alábukik a nyomorgók, a munkanélküliek, a kallódásra ítélték táborába. De ha kiállja, kezdődik a prosperity: Fordnál az átlagos napi munkabér hat dollár (34 pengő), alacsonyabb napszámomunka órábérére 2,23 pengő, mezőgazdasági munkásé 1,5 dollár (8,55) s hozzá koszt és lakás. Aratás idején a napi bér 2—3 dollárra emelkedik (11—17 pengő). Egyszerűbb munkát végző textil munkások bére 3 dollár és lakás (17 pengő), de ez 4,5—6 dollárra is emelkedik. Legjobban az építőmunkásokat fizetik. Szezonban (április—október) egy építőmunkás 12—15 dollárt keres meg naponként (68,40—85,50 p.), egy polirozó munkás 20 dollárt is megkeres (114 p.).

Ilyen bérek mellett a munkásosztály lassan teljesen beleolvad a polgárságba és minden törekvése az: miképen tudja pénzét legjobban kamatoztatni. Igen érdekes az a jelenség, hogy a munkás igyekszik annak a vállalatnak részvényeit megszerezni, amelynél dolgozik. Holitscher közlése szerint pl. a philadelphiai vasutvállalat részvényeinek 60 százaléka van a gyár munkásainak birtokában, a kansasi és missouri mezőgazdasági gépgyárak részvényei több mint hetven százalékában a saját munkásai birtokában vannak. Az amerikai munkás jól tudja, hogy a bankba vitt pénze az európai munkás verejtékének kamataival kamatozik és így nem nagyon érti meg az osztályharc nemzetközi jelentőségét. Hisz Európa tízenkét milliárdal tartozik Amerikának, annak az amerikai munkásnak is, akinek pénze bankokban és részvényekben fekszik.

Természetesen a munkanélküliek, a munkaképtelenek száma egyre nagyobbodik. Ez a munkásság másik csoportja. Ezek azok, akiket egyszerűen elsodor az élet, s bizony nagyon cinikus az a válasz, amelyet arra a kérdésre lehet adni: mi történik ezekkel? A legtöbb esetben: nyomor, de amerikai méretben. Ha szerencséje van: munkásbörzék alkalmi munkára közvetítik; ezek közül kerülnek ki a vendéglők tányérmosói, a mosodák kulji. Akik egyszer a kerék alá kerültek, azok aligha állanak még egyszer talpra és bizony ez nem az az elem, amely egy osztályharcot meg tudna vívni. Holitscher — ugyanaz, ki először mert rámutatni arra, hogy Oroszországban olyan nagyszabású átalakulás történik, amelyet nem lehet egy gesztussal elintézni, amelyre fel kell figyeljen, akár szimpatikus, ami ott történik, akár nem: az egész világ, — megállapítja, hogy az amerikai munkás felelete minden «világforradalmi» hírre egyszer-

rűen csak ennyi: hazugság. Egyedül a kapitalista rendszernek lassu, vagy krízisekkel gyorsított kialakulása az, ami biztos hatást fog kiváltani. Egyelőre az amerikai «standard of living» az amerikai munkásnak és kispolgárnak az a tendenciája, hogy pénzt bankban kamatoztassa, vagy biztos papirokba helyezze el, hogy maga is részesévé váljék annak a gyárnak, amelyben dolgozik, kiegészítően a kapitalizmus biztosítását jelentik.

Az amerikai munkásságnak két nagy szervezete van. Az egyik, amely a munkásság egykilencedét foglalja magába: az American Federation of Labour, amely a múlt év őszén tartotta konferenciáját. Ezen két kérdés szerepelt: az ötnapos munkahét és a nagyobb bér. A munkanélküliség problémája, a munkás korhatárának negyven éven való megállapítása azonban alig kerül szóba és a felszólalások inkább a vállalkozások jószándéku támogatására, mint a munkásság energiájának kibontakozására szorítkoztak, — mint az maga Holitscher is megállapítja.

A munkásság másik, kisebb része a teljesen baloldali Trade Union Unity League-ben sorakozik. Ez is ugyancsak akkor tartotta meg a Day of Labour-ját — a konferenciáját, amelynek következtelése a következők voltak: hat órás munkanapot napos munkahét mellett, — a szervezeten munkások tulnyomó tömegeinek megszervezése és a néger szociális politikai és faji egyenjogúsítása.

Holitscher nem tartja kizártnak, hogy egyszer be fog következni Amerika második polgárháborúja, az, amelyet a kapitalizmus körül vívni majd meg. «Mielőtt azonban a katasztrófáját elérné, Amerika egyre hatalmasabb és hatalmasabban felnevelő kapitalizmusa az egész világot alattvalójává fogja tenni».

Amerikában egy új fajta született meg, a hatodik árja fajta. Ez az új fajta már tudással jön a világra, ennek számára az iskola, a tanító nem adhat semmit, mert ez az intuícióval mindent magával hozott. Ez az új emberfajta, — ma még gyermek, de bölcs már holnap, — minden tradíció nélkül, anélkül, hogy igénybe venné a mindenkori számára rendelkezésre álló szerszámot: az emberiség összegyűjtött tudását, — a kultúra számára egy új, nem sejtett utat fog meghódítani.

Holitscher hisz az új amerikanizmus diadalában. Ő azt látja, hogy a kapitalizmusnak ad abszurdum vitele, a kommercializmusnak az a büszke hitvallása, amely szerint «Krisztus volt az első amerikai», — mint, ahogy nem egy kereskedelmi egyesülés hirdeti, — egyesülve azzal a valóságos tendenciával, amelynek gyökerei egész a hegyi beszédig nyulnak vissza, — ma közelebb áll az amerikai munkásság lelkéhez, mint az a kísérlet, amely a világ másik végén nem kisebb hitel folyik. És mégis: mikor tizennyolc év után meglátja azt a Newyorkot, amely óráról órára változtatja a képét, mégis Charkov jut eszébe és idéznie kell azt, amit ott mondtak neki Amerikáról:

— Mi és azok ott, mi vagyunk a ma pólusai. De egyszer majd megszűnünk pólusok lenni és a fejlődés két vége össze, egymásra, egymásba fog esapni olnadni. S ha ez egyszer megvalósul, ebben meg lesz pecsételve az emberiség sorsa.

Székely Béla

FILMEK — KÖNYVEK

Ime itt van a film, ami a hercegek, grófok, kalandorok, gyárosok és kokottok után felfedezte a proletárt is. Nem az orosz, hanem az amerikai és az európai, mint ez a *«Vasárnap délután»* c.¹ is, ami két parasztproletárról beszél (hangosan). De mint rendszeren a szociális igazságok nélkül, a dekoratív népszimű parasztok nyelvén és módján. Beszél a négyholdas parasztgazda fiáról, aki egy lóra gyűjt a katonaságnál és a cselédleányról, aki amikor nem kap helyet, prostituált lesz, hogy a szerelmét minél hamarabb hozzásegítse a lóhoz. A fiu persze nem érti meg azt, hogy a leány miért lett prostituált és ebből származik azután a tragédia.

Nem beszélek most a film sok logikai ellenmondásáról és arról, hogy mennyire csak külsőséget adnak ezek az agyonfestett műparasztok. De szólni kell az egész téma feldolgozásáról, a parasztfiúról, aki lovat akar és nem mint ma általában a parasztság földet s akinél az, hogy az apjának csak négy holdja van, nincs eléggé kihangsúlyozva ahhoz, hogy megértsük, miért ragaszkodik a fiu a lóhoz. És szólni kell arról, hogy ezek az alakok itt mind nem egy osztály alakjai, hiszen kapcsolatuk senkihez, csak önmagukban önmagukhoz, valami felett lebegnek talaj nélkül, a levegőben. Ezeket a szempontokat nagyon is alá kell húzni.

Mert a leány és a katona viselkedésében sok szimpatikus vonás van, a rengeteg szentimentalizmus mellett, akad tiszta emberi érzés is. És ami a legfontosabb, mert a film, annak ellenére, hogy a beszéd és ének nem többlet, csak népsziműs kíséret benne, hogy a magyar beszéden nagyon is érezni, hogy nem a német főszereplők mondják, technikailag, úgy a képfarmában, mint az elején a hanghatások kimélyítésében elég sok érdekes eredményt mutat fel. A felvételeken és a képbeállításokban érezhető az orosz film hatása. A két főalakon kívül, akik sem az uralkodóosztályt, sem a proletariátust nem akarják megbántani, mindkettőt igyekeznek kielégíteni, főleg az oroszos technika és a sok gicces ének mellett, a zaj felhasználása az, ami a kritikátlan néző előtt, a filmnek uralkodó osztályt jellemző ideológiáját háttérbe szorítják.

Ezzel a módszerrel a film napról-napra erősebben befolyásolja a tömegeket az uralkodó rend érdekében. Nagyon is szükség van tehát olyan munkára, ami a film szerkezetét a tömeggel megismeresse, hogy kritikai szelleme erősödjön, hogy ne lehessen külső eszközökkel elkábítani.

Hans Richternek, a német avantgarde egyik legtehetségesebb képviselőjének, *«Filmgegner von heute, Filmfreunde von morgen»* c.² könyvének ilyen aspirációi vannak. Alig került még könyv a kezembe, ami, a képek segítségével, ilyen egyszerűen, világosan mutatná meg a film technikáját.

De ahhoz, hogy a tömeg a mai erősen politizáló giccesek alól felszabadulva, művészetet követhessen a filmben is, nem elég a technika ismeretése. *Richter* filmművészetéről beszél és nem szól

annak lényegéről. A művészet társadalmi termék, filmet is csak egy bizonyos világszemlélet alapján, emberi, társadalmi munkájában lehet beállítani. *Richter* önmagában látja a dolgokat s így munkája a levegőben lóg, nincs kapcsolata az étellel.

415

Nagyjában ugyanez vonatkozik *Werner Gräff* *«Es kommt der neue Fotograf»* c.³ könyvére is. Gräff ugyan nem művészetéről, hanem a fényképezés realitásáról beszél, az új fényképről, ami elszakadt a festőiségtől, ami a lencse alkotó lehetőségeit emeli ki. Gyakorlatian, csak képekkel, a fény játékaival, a beállítás lehetőségeivel, a tárgyak lágy és kemény megelevenítésével. Ugy, hogy a képekből a valóban új kifejezőeszköz szóló akarását érezzük. És mégis mindez nem nagyon fog meg bennünket, mert Gräff a fotografiát hideg technikai kérdésnek állítja be. Mert hiányzik a képeket átfutó emberi érzés, a szociális gyökér, mert nem mutatja ki, hogy a lencse tárgyilagosság, végeredményben az érzelmek a szociális kapcsolatok egészen újszerű kifejeződésére alkalmas.

Gräff is ahhoz az élcsapathoz tartozik, aki értékes és megbecsülendő technikai munkát végzett, de ennél tovább nem ment. Nem vett tudomást a művészet igazi szerepéről és hivatásáról.

A szocialista művészet és agitáció Német- és különösen Oroszországban már régen kisajátította az avantgarde eredményeit a fotografiában is (Lissicky). A fényképnek ez a felhasználása a montázs kialakulása óta egyre mélyül és megszületett az az új filmszerű könyvtípus, amelyben a tulajdonképeni mondanivaló a tárgyilagosan hü és a dolgokat önmagukban kifejező fényképben van, a szöveg csupán kiegészítő szerepet játszik benne.

Ilyen könyv *Tucholskynak* *«Deutschland, Deutschland über alles»* c.⁴ munkája is, ami a mai Németország keresztmetszetét adja. Az emberietlen, száraz, önmaga nagyságától ellett uralkodó osztály könyörtelen szatirája, torzképe ez a könyv, amelynek talán egyetlen hiánya, hogy keveset foglalkozik a faluval, a német junkerfészekkel, ahol a proletariátus helyzete alig változott valamit az utolsó tíz évben. Így sokkal teljesebb lett volna az egész. De ez a hiány azonban csak másodlagos jelentőségű, a könyv értékei mellett. Kétségtelen, még kísérleti jellegű munka, de nem dilettáns tendenciáirodalom. Komoly új műfaj, ami Németországot mutatja meg, de ha kicserélnénk az alakokat, a könyv mondanivalója teljes egészében más országok uralkodóosztályaira is érvényes lenne. Mert a képekben az uralkodó osztály típusaiban van jelen.

A könyv *John Heartfield* nagyszerű képmontírozásával emelkedik így önmaga fölé s Tucholsky szövegével együtt adja annak az új, harcra kész könyvnek a típusát, ami az olvasót világnézetében megerősíti. És ezzel mutatja azt az utat, amelyen a mai munkásmozgalomban az agitációnak, korszerűen, szentimentalizmus, szájaskodó dilettantizmus nélkül haladnia kell.

Gró Lajos

¹—³ Verlag Rieckendorf, Berlin, 1929.

⁴ Verlag für Literatur und Politik, 1929.

¹ Melodie des Herzens.

munka

munka

tudományos szocialista szemle

Olvassátok és terjesszétek!

Könyv- és Reklámművészek

KIÁLLITÁSA

április 12-től 27-ig

Iparművészeti Múzeum (Üllői-út)

munka

művészeti és társadalmi havi beszámoló • felelős szerkesztő: kassák lajos • helyettese: nádass józsef • kiadja az ifjuszocialisták munkaközössége • felelős kiadó: lengyel lajos • szerkesztőség és kiadóhivatal budapest, VI., lehel-utca 6. V. 1 • minden közleményért a szerző felel • egyévszám ára: 1.20 pengő. előfizetési ár félévre 6 pengő, egész évre 12 pengő

HUNGÁRIA HIRLAPNYOMDA RÉSZVÉNYTÁRSASÁG BUDAPESTEN — FELELŐS: SCHMIDEK GÉZA

